

**XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2013. április 16-18.
Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar**

**Az ellentétek országa:
A gazdasági és társadalmi biztonság feszültségei Brazíliában**

Jelige: *Koppány*

Dolgozat lezárásának időpontja: *2012. október*

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Előszó</i>	<i>3</i>
<i>I. Brazília, mint regionális és globális hatalom</i>	<i>6</i>
I.1. A globális befolyás belpolitikai dimenziója	8
I.1.1. Az első „brazil csodától” az ezredfordulóig.....	8
I.1.2. Brazília az ezredforduló után: a „Lula-éra”	12
I.1.3. A „hű tanítvány”: Dilma Rousseff	19
I.2. Brazília befolyásának nemzetközi aspektusai	23
I.2.1. Brazília Mercosur- tagsága	24
I.2.2. Brazília és az Európai Unió kapcsolatrendszere	28
<i>II. A brazil társadalmi biztonság fejlődési pályája.....</i>	<i>33</i>
II.1. A társadalmi biztonság kihívásai Braziliában	34
II.1.1. Társadalmi differenciáltság és szegénység	35
II.1.2. Erőszak és szervezett bűnözés	42
II.1.3. Korruptió	46
II.2. Da Silva és Rouseff szociális programjai	49
<i>Összegzés</i>	<i>51</i>
<i>Rövidítésjegyzék</i>	<i>53</i>
<i>Felhasznált irodalom.....</i>	<i>54</i>

„Sokszor meglepődtem azon, hogy a politika iránt érdeklődő és művelt emberek milyen hiányos és zavaros ismeretekkel rendelkeznek erről az országról, amely kétségtelenül arra ítéltetett, hogy a világ jövőbeli fejlődésének egyik nagyon fontos tényezője legyen.” Stefan Zweig, Brazília, a Jövő Ország (1941)

Előszó

Globalizálódó világunk egyik sajátossága, hogy sok-sok ellentmondással találkozunk mindennapjainkban. Kezdetben érzékelhetjük a saját életünkben, egyéni környezetünkben. Ha a problémát továbbgondoljuk, akkor már felfigyelhetünk a jelenségre adott esetben a tágabb értelemben vett környezetünk tekintetében. Azonban még távolabbról szemlélve azzal a problémával találjuk szemben magunkat, hogy bármennyire emeljük a vizsgálati szintet, nemzeti, regionális, és végül globális szinten ugyanúgy nagy-nagy ellentmondásokba, ellentétpárokba ütközünk ebben az új globális világrendben.

E gondolatmenetet követve kezdtem el érdeklődni a világ talán legellentmondásosabb régiója, Latin- Amerika térsége és ezen belül pedig a régió legszembetűnőbb dichotómiákat mutató országa, Brazília iránt. A dél-amerikai kontinens dinamikus felemelkedési folyamata közben a világ nagy gazdasági közösségei azzal találták szemben magukat, hogy a nagyhatalmi palettán megjelent egy-még a latin-amerikai régió belől is kiugró teljesítményt mutató- gazdaság a nemzetközi élvonalban – ez a gazdaság nem más, mint éppen az imént említett Brazília.

A Brazil Szövetségi Köztársaság történelmének utóbbi három évtizedében hatalmas gazdasági fejlődésen ment keresztül. A hosszú ideig tartó katonai diktatúrát követő demokratikus átalakulással egy időben megkezdődhetett az a gazdasági fejlődési folyamat is, amely a Brazil Szövetségi Köztársaságot a BRIC¹ államok közé, majd a világ nyolc legnagyobb gazdasági potenciállal rendelkező állama közé emelte. Szakértői

¹ A BRIC egy Brazíliát, Oroszországi Föderációt, Indiát és Kínát magába foglaló, a feltörekvő országokra használatos kifejezés. Az utóbbi évek gazdasági átalakulásának következtében szakértők már inkább a BRIC's kifejezéssel élnek, amely ötödik államként a Dél-afrikai Köztársaságot is az előzőekhez sorolja.

vélemények, tanulmányok, folyóiratcikkek és aktuális adatokat közlő hivatalos weboldalak sora tanúsítja azt a – ma már tényként kezelt - állítást, hogy Brazília napjainkra regionális és globális nagyhatalmi státuszt szerzett magának.

Azonban az állam működésének, a társadalom felépítésének mélyére ásva megdöbbentő aszimmetria tárul a kutató elé. Konkrétan arról van szó, hogy Brazília társadalmi fejlettsége közel sem tükrözi gazdasági helyzetét. *A dolgozat a következő problematikát állítja középpontjába: miközben az ország Cardoso, Lula da Silva, majd Dilma Rousseff elnöklése alatt időről időre kedvezőbb helyet foglal el a Human Development Index táblázatán, eközben a brazil társadalom bizonyos rétegeiben a mai napig hatalmas méreteket ölt a szegénység.* Ráadásul a szegénység csak egy részét képezi azon társadalmi kihívásoknak, melyek Brazília belső feszültségeit okozzák. Az említett probléma mellett országos szintű gondot jelent a társadalom differenciáltsága - konkrétan arról van szó, hogy a brazil népesség – életszínvonalát tekintve és leegyszerűsítve – két, egymástól hatalmas távolságra fekvő társadalmi rétegződésből tevődik össze. A mélyszegénységben élő társadalmi osztály mellett egyetlen másik pólussal találkozunk még: az óriási vagyonnal rendelkezőkkel. A két réteg közötti átmenetek azonban hiányoznak a brazil társadalmi struktúrából, a középosztály társadalmi pozíciói gyengék, összességében pedig nem létezik klasszikus értelemben vett középosztály. Az egyenlőtlenség igen szembeötlő, ezen kívül pedig igen komoly társadalmi problémaként említhető a közbiztonság teljes hiánya, az erőszakos bűncselekmények magas száma, a szervezett bűnözés jelenléte, a közegészségügy megdöbbentően rossz állapota, a szünni nem akaró korrupció, vagy a fiatalok aluliskolázottsága. Az eddig kiemelt problémák persze nyilván szorosan összefüggenek a fentebb vázolt társadalmi feszültségekkel.

A fent említett kihívásokkal kapcsolatos ismeretekre irányuló kutatásokra támaszkodva dolgozatomban azt szeretném igazolni, hogy paradox módon a Brazil Szövetségi Köztársaság gazdasági kiugrását a társadalmi fejlődés nem volt képes követni. Az általam írt dolgozat azt kívánja alátámasztani, hogy bár az utóbbi húsz–harminc év hatalmon lévő elnökei komoly lépéseket tettek az egyes társadalmi csoportok helyzetének javítására és összességében a társadalmi biztonságot veszélyeztető tényezők felszámolására, ezzel mégsem sikerült elérni a két biztonsági szegmens (gazdasági és társadalmi szektor) közti feszültségek felszámolását. Tehát

Brazíliában a biztonság gazdasági és társadalmi szegmense között igen komoly ellentétek feszülnek.

Fontos kiemelni, hogy bár az ország regionális és globális felemelkedési folyamata már az 1980-as évek végén elkezdődött, a legkomolyabb változásokat hozó lépéseket mégis elsőként Luiz Inácio Lula da Silva 2002-es, majd követője, Dilma Rousseff 2010-es kormányra lépése hozta magával. Ez okból kifolyólag (illetve a területi korlátok adta lehetőségek okán) dolgozatomban mélyrehatóbban az említett két elnök adminisztrációjának gazdasági és társadalmi fejlődést célzó intézkedéseit vizsgálom.

Ezen kívül a dolgozat tanulmányozza még Brazília tagságát a különböző regionális gazdasági integrációs kezdeményezésekben, így figyelmet fordít az ország Mercosur- ban betöltött szerepére, és vizsgálja első számú kereskedelmi partnerével, az Európai Unióval való kapcsolatrendszerét is.

A tanulmány alapjául szolgálnak a könyvtárakban fellelhető szakirodalmak, az interneten elektronikusan elérhető magyar és külföldi folyóiratok és disszertációk, illetve a legaktuálisabb adatokat közlő hírportálok. Ezen összegyűjtött anyagok segítségével szeretném dolgozatom hipotézisét alátámasztani, mely szerint *a brazil gazdasági és társadalmi biztonsági dimenziók között mutatkozó túlzott aszimmetria a Brazíliát sújtó legnagyobb biztonsági kihívás.*

I. Brazília, mint regionális és globális hatalom

Brazília, hivatalos nevén a Brazil Szövetségi Köztársaság (*República Federativa do Brasil*) a világ ötödik legnagyobb és legnépesebb állama. A több, mint 8,5 millió négyzetkilométer területű ország népessége szintén hatalmas, 190 millió fő. Hivatalos nyelve a portugál, fővárosa Brazíliaváros, hivatalos pénzneme pedig a mintegy száz magyar forintnak megfelelő „Real”.

Földrajzi kiterjedését tekintve Brazília a latin-amerikai kontinens területének 47 százalékát foglalja el. Két ország kivételével (Chile és Ecuador) minden régióbeli országgal határos.² Földrajzi szempontból az országot négy részre oszthatjuk: Atlanti-óceán partvidéke, a Planalto Brasileiro hegyvidék, az Amazonas- medence és a Paraguay-folyó medencéje. Hosszú portugál gyarmati létét követően 1822-ben függetlenné vált, majd 1889-ben vette fel a köztársasági államformát.³ 1964-től ugyan az ország irányítását egy szűk katonai csoport végezte, az 1970-es évektől kezdve azonban megindul egy bizonyos demokratizálódási folyamat, amelynek következtében 1989-ben hivatalba lép a köztársaság első civil elnöke.⁴ Az ország egy érdekes sajátossága, hogy mindezen történelmi-politikai viszontagságok ellenére Brazília nem torpant meg a gazdasági fejlődésben (annak ellenére, hogy az 1970-1980-as évek olajárrobbanásai természetesen ezt az országot is visszavetették a növekedésben), bár nyilvánvalóan az említett tényezők rányomták bélyegüket az ország társadalmi fejlődési folyamataira. A dolgozat a későbbiekben részletesen is tárgyalni fogja ezen társadalmi problémákat. A katonai diktatúra időszakában Brazília elhibázott gazdaságpolitikát folytatott,- az állam adóssága összességében magasabb volt a GDP-nél. A demokrácia kiteljesedésével az állam azonban „[...] gyors, bár visszaesésekkel és valutaválságokkal tarkított fejlődési pályára állt, s a latin-amerikai országok számára a legfőbb igazodási ponttá nőtte ki magát.”⁵

Az állam 26 szövetségi államból és egy szövetségi területből tevődik össze. (A szövetségi területen helyezkedik el több nagyváros mellett Rio de Janeiro és

² Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 264.-281.

³ Nemzeti Külgazdasági Hivatal Kiadványa: Latin-Amerika gazdasága. Budapest, 2011

⁴ Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 264.-281.

⁵ Mészáros Rezső és munkaközössége: A globális gazdaság földrajzi dimenziói. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 191.p.

Brazíliaváros is.) A brazil demokrácia elnöki rendszeren alapszik, amelyben az elnöki hatalom, a nemzeti kongresszus, illetve a bírói ág ellensúlyozzák egymást.

Gazdasági szempontból az országról általánosságban elmondható, hogy a Rio de Janeiro- Sao Paulo tengelyen helyezkednek el az ország legfontosabb ipari és pénzügyi központjai. Ez a délkeleti vidék az állam leggazdagabb és legsűrűbben lakott területe.⁶ Többek között e régió kapcsán érthető meg igazán, hogy mit is jelent a több szakértő által használt „*ellentétek országa*” kifejezés, hiszen a gazdasági központok elhelyezkedését tekintve azt látjuk, hogy a másik, meghatározó, északkeleti régió egyben az elszegényedett, alacsonyabb életszínvonalú terület is, míg a gazdag és népsűrűségét tekintve is sokkal inkább fejlett Rio környéke a másik pólus.

Brazília magáénak tudhatja a világ legnagyobb édesvízkészletét, illetve ez az ország a világ legnagyobb biodiverzitással⁷ rendelkező területe (a világ összes létező állat- és növényfajának húsz százaléka megtalálható Brazíliában). Mezőgazdasági termelését tekintve a világon a harmadik helyet foglalja el, melyhez leginkább a marhahús,- kávé,- banán,- kakaó,- és szójatermelés, illetve a cukorgyártás és gyümölcsstermesztés járul hozzá.⁸

Latin- Amerikában Brazília rendelkezik szintén a legnagyobb és legfejlettebb iparral is, amely kiterjedten támaszkodik az országban bőven rendelkezésre álló megújuló energiaforrásokra és színesfémkészletekre.⁹

Az ország megítélését kiemelten mutató „rangpozíció” gazdasági elemének jól összegzett értékelését adja Kozenkow Judit tanulmányában, amikor azt írja: „*A brazil gazdaságot a világ nyolc legnagyobb gazdasági potenciálja között tartják számon. A bruttó hazai termék 2008-ban meghaladta az 1500 milliárd dollárt, míg az egy főre eső GDP 8300 dollárt tett ki. A brazil gazdaság a latin-amerikai termelés 39 százalékát fedi le, és emellett a térségbe érkező külföldi közvetlen befektetések elsődleges célpontja.*”¹⁰

Brazília gazdasági vezető szerepéről tanúskodik egy sor szakmai kiadvány is, így

⁶ Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 264.-281.

⁷ A biodiverzitás az élővilág sokféleségét jelenti. A fogalom több szinten értelmezhető, egyaránt jelenti a Földön előforduló élőhelyek sokféleségét, a fajok összességét, és a fajok belüli genetikai változatosságot. Forrás: <http://new.mako.hu/letoltesek/dokumentumok/biodiverzitas.pdf> letöltés ideje: 2012.10.26., 11:15

⁸ Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 269.-271.p.

⁹ José Mauricio Bustani: Brazília a 21. században, és stratégiai partnersége Franciaországgal. In: Külügyi Szemle, 2010, 9.évf., 7.szám., 192.-195.p. Ford.: Füsti Molnár Zsuzsa

¹⁰ Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 269.p.

például az évente kiadásra kerülő World Trade Report, mely szerint Brazília „[...] a világ bruttó össztermelésének három százalékát adja, a világ áruexportjából- és importjából való részaránya egy százalék körüli, [...] a vezető exportőrországok között a 24., míg az exportőrök között a 28. helyet foglalja el.”¹¹

Brazília világpolitikában és világgazdaságban betöltött vezető szerepét mi sem bizonyítja jobban, mint a világ húsz legfejlettebb gazdaságát tömörítő G20-as csoportba¹² történt integrációja, regionális hatalmának erősödését pedig Mercosur¹³, - és Unasur¹⁴-tagsága. Egyre szorosabb kapcsolatokat ápol egyéb feltörekvő gazdaságokkal, így például Indiával, Oroszországgal, Kínával és a Dél-afrikai Köztársasággal, illetve kiemelkedő szereppel bír a WTO¹⁵-ban. Külpolitikai céljai között szerepel, hogy állandó tagsággal rendelkezzen az ENSZ Biztonsági Tanácsában és természetesen folyamatosan fejleszti kapcsolatait az Európai Unióval és az Egyesült Államokkal is.¹⁶

1.1. A globális befolyás belpolitikai dimenziója

1.1.1. Az első „brazil csodától” az ezredfordulóig

Tanulmányomnak ebben a részében vázlatosan mutatom be azt, hogy Brazília politikai rendszerének jellemzői milyen hatással voltak a gazdaság fejlődésére. Az ország történelmének felületes áttekintésével is azonnal igazolható az a nagy gazdasági különbség, amely a katonai diktatúrák időszaka és a demokratikus kormányzatok működése között húzódik.

Az 1964-ben bekövetkezett katonai puccs eredményeként Brazília történelmének egy igen hosszú, több mint két évtizedig tartó időszaka kezdődött meg. Katonai diktatúrára rendezkedett be az ország. Ennek az időszaknak egy bizonyos intervallumát, az 1968 és 1973 közötti időszakot nevezzük a „brazil csoda éveinek”. „*A növekedés*

¹¹ World Trade Report 2011 (The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence.), 44.p.

¹² A világ 19 legnagyobb gazdaságát és az Európai Uniót tömörítő szervezet.

¹³ Az 1991-ben létrejött Déli Közös Piac (Mercado Común del Sur) Brazília, Argentína, Paraguay és Uruguay gazdasági kapcsolatának intézményesülését jelzi.

¹⁴ Dél-amerikai Nemzetek Uniója (Unión de Naciones Suramericanas)

¹⁵ World Trade Organization

¹⁶ Pólyi Csaba: Brazília regionális és nemzetközi szerepvállalásának erősödése. In: Külügyi Szemle, 2008., 7. évf., 3.szám, 55.-67.p.

ütemét tekintve Braziliát kétséget kizáróan Latin-Amerika Japánjának nevezhetjük.”¹⁷ Ezekben az években a gazdasági növekedés meghaladta a 10 százalékot, a külpolitikai orientáció diverzifikációs igényei mindinkább erősödtek és a brazil katonai vezetés egyre inkább az Egyesült Államoktól való függetlenedést szorgalmazta.¹⁸ Érdekes, hogy több – a térséggel foglalkozó – szerző doktori értekezésében, folyóiratcikkeiben, tanulmányaiban a következőkre mutat rá: „a brazil gazdasági csoda politikai hátterét a katonai diktatúra jelentette, melyben az elnyomás „hatékony konfliktuskezelési módszernek” bizonyult. Egyes pénzügyi és tervezési miniszterek, gazdasági szakemberek liberális nézeteket vallottak, de terveik rendszerint megbuktak a katonaság és az erős érdekcsoportok ellenállásán.[...] Így jellemzően tovább erősítették az állam gazdasági szerepvállalását.”¹⁹

A gazdasági csodát követő néhány év következtében Brazília kiegyensúlyozott és kimondottan jó gazdasági teljesítményt felmutató országgá vált. Ezután jöttek a '80-as évek, amely időszak nem csak Braziliát, hanem az egész latin-amerikai régiót igen komoly negatív gazdasági következményekkel sújtotta.

Az 1980-as éveket nevezi a szakirodalom a régió, és ennek okán Brazília „elveszett” vagy „elvesztegetett évtizedének”. A kifejezés elsősorban az évtized első évétől kialakuló adósságválságot takarja. Erre az időszakra Brazília számára az újonnan felvett hitelek gyakorlatilag már nem segíthették a brazil gazdaság fejlődését, hiszen azokat az addig felhalmozott adósság törlesztésére kellett fordítani. (A közgazdaságtan ezt a jelenséget nevezi „adósságspirálnak”). Az adósságválság következtében a GDP drasztikus mértékű és ütemű csökkenésen ment keresztül (Brazília ezen években éves átlagban több, mint 4 %-os gazdasági visszaesést produkált), ezen kívül pedig nagyon súlyos problémaként jelentkezett, hogy a gazdasági térvésztest társadalmi feszültségek is követték. Ennek alapvető oka volt, hogy 1980 és 1990 között a szegénységben élők aránya ugrásszerűen megnövekedett (112 millióról 184 millió főre emelkedett a létminimum alatt élő lakosság száma), illetve a társadalom belső differenciáltsága igen súlyos mértéket öltött.²⁰

¹⁷ Varga György: Brazília gazdasága. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976, 25.p.

¹⁸ Lehoczki Bernadett: Latin-Amerika és Kína. A kapcsolatok új rendszere? (PhD értekezés) Budapest, 2008, 179.-181.p.

¹⁹ Ricz Judit: A fejlődés új paradigmája. Elmélet és gyakorlat. (PhD értekezés) Debrecen, 2008, 98.p.

²⁰ Lehoczki Bernadett: Mi lesz veled, Latin- Amerika? In:Új világrend?Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban. Szerk.: Rada Péter. Grotius Könyvtár (I. kötet), Budapest, 2007, 145.-158.p.

Az 1980-as években történt 6,3 %-os visszaesésben természetesen rengeteg külső tényező is szerepet játszott. A két lezajlott olajválság, az egész világot érintő pénzügyi válságok, a több ország számára igen nagy problémát jelentő hiperinfláció, vagy a külföldi beruházások megtorpanása mind a brazil gazdasági fejlődés ellenében hatottak.²¹

Mindezen tényezők eredményeként azonban a társadalmak komoly változásokon mentek keresztül Latin-Amerikában. A társadalmi elégedetlenség egyre nagyobb méreteket öltött, főként a szegénységben élők körében, ez pedig alapjaiban rengette meg a politikai stabilitást. A társadalmi feszültségek hatására kezdődhetett meg a régióban, és így Brazíliában is egy mindenre kiterjedő átalakulási folyamat, mely alapvetően ellentmondott az addigi katonai diktatúrát támogató eszméknek és Brazília végül elindult a demokrácia felé vezető úton. Szakértők a demokratizálódási folyamatot egyértelműen a gazdaság egyre romló állapotának, a válság időszakára adott reakciónak tulajdonítják. Ebből fakadóan 1985.január 15-én a brazil társadalom újra polgári elnököt választott az ország élére: José Sarney-t. Sarney azonban korrupciós botrányai, és sikertelennek látszó gazdasági intézkedései okán teljes mértékben ellehetetlenült politikai pályáján. Négy évvel később, a Luiz Inácio Lula da Silvát kihívó Collor de Mello megválasztásától várhatta a brazil társadalom a valódi gazdasági váltást, a hozzá fűzött nagy remények azonban ismételten nem valósultak meg. Collor intézkedései a gazdaságot egy, még az addiginál is súlyosabb recesszióba taszították.²²

A közben bekövetkezett globális jelentőségű politikai események, mint a Szovjetunió felbomlása, a hidegháború vége, és ezzel a kétpólusú világrend megszűnése felborították az addigi hatalmi egyensúlyt. A változások Brazíliát sem hagyták érintetlenül.

1992-ben kezdődhetett meg Brazília igazi gazdasági újra-fellendülése. Ebben az évben Itamar Franco, az addigi alelnök vette át az ország vezetését, és 1993-ban kinevezte pénzügyminiszterének Fernando Henrique Cardost. Cardoso „*Plan Real*” (azaz „Reál- terv”) nevezetű programjának keretein belül vezették be Brazília új, azóta is működő valutáját, a „Realt”, melynek árfolyamát a dollárhoz rögzítették. Az

²¹ Ricz Judit: A fejlődés új paradigmája. Elmélet és gyakorlat. (PhD értekezés) Debrecen, 2008, 100.-102.p.

²² Ricz Judit: A fejlődés új paradigmája. Elmélet és gyakorlat. (PhD értekezés) Debrecen, 2008, 100.-102.p.

intézkedéssel Cardoso lényegében képes volt az addig állandó problémát jelentő inflációt megfékezni és visszaállította az ország addigra már rég elfeledett gazdasági kiszámíthatóságát. A társadalom biztonságérzete fokozódott, ez pedig nagymértékben hozzájárult Cardoso népszerűségi indexének növekedéséhez. Nem meglepő, hogy mindezek után 1994-ben Cardoso addigi pénzügyminiszter viszonylag könnyedén nyerte a soron következő választásokat, és ő lett Brazília új elnöke.²³

Cardoso 1994-től 2002-ig tartó két elnöki ciklusának időszakát nevezi a szakirodalom az „újrademokratizálódás” éveinek. *„Ez a stabil, korrupciós botrányoktól mentes, egységes konszenzussal jellemezhető politikai környezet adta a háttérrel a sikeres gazdasági stabilizációhoz. A politikai változások, strukturális és intézményi reformok, valamint az ezek következtében újra beáramló külföldi tőke együttesen tették lehetővé a kilábalást a válságból.”*²⁴

Természetesen az átalakulás okai nem kizárólag a belpolitikában keresendők. Ahogy a világ többi régiójában és többi országában, úgy Brazíliában is addig nem sejtett változásokat hozott a hidegháború vége. A kétpólusú világrend felbomlása után az Amerikai Egyesült Államok elvesztette gazdasági monopóliumát a glóbuszon, hiszen a világ ettől az eseménytől kezdve mindinkább multipolárisra (egyes szakértők véleménye szerint pedig éppen pólusnélkülivé) kezdett válni. A vizsgált időszakban már egyre inkább a G8-ak²⁵ határozzák meg a világgazdasági folyamatok alakulását, majd a fejlődés következtében 2008-tól gazdasági súlyát és jelentőségét tekintve az említett gazdasági nagyhatalmi csoportosulás mellett létrejön a „G20- csoport”, amelyben Brazília is jelentős szerepet játszik.²⁶

A G20-as csoport 1999-ben jött létre azzal a céllal, hogy feltárja és adott esetben megoldásokat találjon a gazdasági- pénzügyi válságok, illetve az adósságszpirálba keveredett gazdaságok problémáira. A G20-országok lefedik a világ lakosságának kétharmadát, és a globális világkereskedelem értékének háromnegyed részét. *„Alapvetően a nemzetközi gazdaságdiplomáciai és biztonságpolitikai kérdések*

²³ Lehoczki Bernadett: Mi lesz veled, Latin- Amerika? In: Új világrend? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban. Szerk.: Rada Péter. Grotius Könyvtár (I. kötet), Budapest, 2007, 145.-158.p.

²⁴ Ricz Judit: A fejlődés újéteri paradigmája. Elmélet és gyakorlat. (PhD értekezés) Debrecen, 2008, 101.p.

²⁵ USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Németország, Japán, Olaszország, Kanada, Oroszországi Föderáció

²⁶ Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010

*többoldalú tárgyalások útján dőlnek el. Ezért van jelentősége a G20- tárgyalásoknak is. Ezáltal a világkormányzás (global governance) fogalma a gyakorlatban az érintett országok döntéshozatalba való bevonását, kormányközi/nemzetközi egyeztetéseket és koalíciókat jelent.*²⁷ A G20- folyamat eredményeként válhatott Brazília is a '90-es évek végére a világpolitika és a „nagy döntések” egyik főszereplőjévé.

I.1.2. Brazília az ezredforduló után: a „Lula-éra”

A Cardoso elnöksége alatt végbemenő lassú, ám biztos fellendülés gazdaságilag előnyös pályára terelte a Brazil Szövetségi Köztársaságot. Az elnök politikai ereje azonban az ezredforduló környékére megfogyatkozott - ennek okát a szakértők alapvetően a külső gazdasági tényezőknek tulajdonítják. Hiába oldotta meg a Cardoso-politika az 1999-ben bekövetkezett valutaválság okozta problémákat, és alakított ki egy igen „befektetőbarát” makrokörnyezetet, a külső hatások erősebbnek bizonyultak a belpolitikai lépéseknél. A 2001-es argentin válság, és az ebből származó pénzügyi spekulációk újabb csapást mértek a brazil gazdaságra, és a fizetési mérleg ismét romlott. Így 2001- től a média egyre többet foglalkozott egy új jelölt lehetőségével, 2002 közepére pedig már biztossá vált, hogy az októberi választásokon immáron negyedszer is megméretteti magát a Collor elnökkel szemben 1988-ban alulmaradó Luiz Inácio Lula da Silva. Cardoso elnök hivatali ideje utolsó egy évében már nem volt képes eleget tenni a vele szemben támasztott nemzetközi gazdasági követelményeknek. Mindeközben a többi latin-amerikai országban ebben az időszakban sokkal inkább a populista gazdaságpolitikák, sem mint a kemény reformok voltak jellemzőek.²⁸ A környező országok ezt a fajta politizálást várták volna az ezredfordulón Cardoso-tól is, aki azonban reformpárti maradt, így elvesztette a választásokat. Brazília új elnöke – hivatalába lépését tekintve 2003. január 01-től – a Brazil Munkáspárt színeiben Lula da Silva lett.

²⁷ Kutasi Gábor: Régiók és piacok a világ gazdaságban- általános körkép. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világ gazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 18.p.

²⁸ Ricz Judit: A fejlődés új paradigmája. Elmélet és gyakorlat. (PhD értekezés) Debrecen, 2008, 90.-106.p.

Lula kampánya során ígéretet tett az adósságállomány átstrukturálására, az adórendszer egyszerűsítésére és a nyugdíjrendszer reformjára, illetve új szociálpolitika bevezetésére. Előírányozta a hazai termékek versenyképességének növelését, a munkahelyteremtő beruházások támogatását, a társadalomra nehezedő terhek csökkentését, illetve a túlzott adminisztráció és a korrupció megszüntetését.²⁹ Alapvetően szembehelyezkedett a cardoso-i gazdaságpolitikával, a megválasztását követő időszak elemzése során azonban mégis azt láthatjuk, hogy elnöksége első néhány hónapjában gyakorlatilag rálépett a Cardoso által már többé-kevésbé kitaposott útra, és folytatta elődje gazdaságpolitikáját. A kezdetekkor az elnökválasztási kampány okozta felbolydulás, illetve a da Silvával szembeni bizalmatlanság jellemezte az országot, rányomva bélyegét a gazdasági helyzet alakulására is. Lula azonban felmérte az ezen tényezők okozta lehetséges károkat, és már 2002-ben, egy – a brazil néphez írt – nyílt levélben biztosította az országot arról, hogy meg fogja tartani ígéretét az IMF-hitel törlesztése kapcsán. Mindezt da Silva a piaci mechanizmusok figyelembevétele mellett képzelte el.

Lula elnöki tevékenységének első éve a piac bizalmának visszaállítását, és a gazdaság stabilizálását célozta. Kezdetét vette egy, az addiginál sokkal liberálisabb gazdaságpolitika kialakítása. 2003-ban társadalombiztosítási- és adóreformot vitt véghez a kormány, illetve több intézkedésével is biztosította az ország jövőbeni fizetőképességét. 2004-től aztán újabb lendületet vehetett a gazdaság, amelynek háttérében természetesen újfent nem kizárólag belpolitikai, hanem nagymértékben világgazdasági, globális tényezők is szerepet játszottak. 2001-től ugyanis az egész világon érzékelhető javuló tendencia kezdett megmutatkozni a globális gazdasági trendek tekintetében. A folyamatnak egy konkrét eleme a globális nyersanyagpiac fellendülése volt, amely jelentős brazil gazdasági fejlődéshez vezetett, mivel a latin-amerikai ország igen nagy arányban támaszkodik a nyersanyagexportra. A szakirodalom által „nyersanyag-boom”-nak nevezett időszakban a brazil gazdaság számára legfontosabb élelmiszerfajták (mint a kávé, kakaó, szója, banán vagy a marhahús), illetve a vas és acél kivitelére egyre több és jobb lehetőség nyílt, ez pedig

²⁹ Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 264-279.p.

felébresztette a brazil „exportóriást”.³⁰ Ebben az időszakban Brazília agrárszektora megtermelte a brazil GDP egynegyedét, amely nem várt növekedést jelentett az előző évek tendenciáihoz képest.³¹

A 2005-ös év azonban újabb nehézségeket hozott da Silva kormánypolitikájának. Fény derült ugyanis a Munkáspárt több prominens személyiségének korrupciós ügyleteire. A belpolitikai válsággal fenyegető történések természetesen az elnök gazdaságpolitikáját is rossz színben tüntették fel, ennek következményeként pedig a 2004-es 5,2 százalékos gazdasági növekedés 2005-ben 2,3 százalékra csökkent. Lula a történetek után egy, a brazil politikára addig egyáltalán nem jellemző döntést hozott. Nyilvánosan kért bocsánatot a történetekért a brazil társadalomtól, majd eltávolította a korrupciós botrányba keveredett döntéshozókat a politikai elitből.³² (A dolgozat születésének időszakában, egészen pontosan 2012. október 10-én a hírműsorok arról számoltak be, hogy újabb volt Lula- kormányzatbeli politikusok korrupciós ügyleteit leplezte le a média. A legfrissebb információk szerint azonban az exelnök imázsa valószínűleg nem sérülhet a botrány következtében, ennek okát pedig pontosan az elnöksége alatti eseményeknek tulajdonítják a szakértők. További indokként említhető, hogy az elnöksége alatt véghezvitt pozitív kimenetelű szociális intézkedések okán a mai napig jelentős népszerűségnek örvend a volt brazil államfő. (A volt elnök társadalompolitikájáról dolgozatom társadalmi biztonságról szóló fejezetében fogok részletesebben írni.))

A 2005-ös év viszontagságai ellenére 2006 októberében ismét újraválasztották Lula da Silvát. A választásokat 60,8 százalékos támogatottsággal, azaz viszonylag nagy fölényrel nyeri, ezzel pedig elindulhat elnökségének második ciklusa. Már ebben az évben meghirdeti a „Növekedést Gyorsító Program” (*PAC*, azaz *Programa de Aceleracao do Crescimento*) tervezetét, melyet 2007 januárjában kezd el kivitelezni a kormány.³³

³⁰ Lehoczki Bernadett: A felemelkedés mátrixa. Brazília a Lula- érában. In: Köz-gazdaság tudományos füzetek, VI. évf., I. szám, 2011. február, 42.p.

³¹ Solti Ágnes: Brazília: A vaslady kihívásai. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitek Média Kft, Budapest, 2011, 92.p.

³² Lehoczki Bernadett: A felemelkedés mátrixa. Brazília a Lula- érában. In: Köz-gazdaság tudományos füzetek, VI. évf., I. szám, 2011. február, 43.p.

³³ Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világ gazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 277.p.

A PAC egy 236 milliárd dolláros gazdaságélénkítő csomag volt, amely évi 0,5 százalékos növekedést kívánt elérni, a külföldi beruházások addigi 14-15 százalékos GDP-hez mért arányát pedig 20-21 százalékra kívánta emelni. A programnak öt nagy pillérét vázolta fel a Lula- kormány: „[...] az infrastruktúra fejlesztését célzó állami beruházások felpörgetése, az állami hitelek ösztönzése, a befektetési környezet javítása, az adórendszer modernizálása (adócsökkentés, ami a gazdasági növekedés gyorsítását célozza) és hosszabb távú fiskális lépések.[...] Mindenesetre a fő üzenet az állam szerepének erősödése a gazdaságban. Az elmúlt évek gazdasági eredményei igazolni látszanak a PAC koncepcióját, még ha fontos szerepet játszottak a külső világgazdasági körülmények is.”³⁴ 2008 januárjára Brazília elérte, hogy a világ nagy hitelminősítő intézetei, a Fitch és az S&P is a spekulatív kategóriából a befektetésre ajánlott tartományba helyezte az országot. Ennek következményeként Brazília az elmúlt évtizedek alatt jellemző „legnagyobb adós” pozíciójából nettó hitelezővé léphetett elő, ezt pedig a 190 milliárd dolláros tartalékának köszönhetette.³⁵ A pozitív gazdaságpolitikai lépések mellett a brazil felemelkedés szempontjából igen jelentős esemény történt 2007-ben: novemberben mélytengeri kőolajtartalékokra bukkantak Brazília partjainál. A kőolajlelőhelyeket a Petrobras mélytengeri kutatással (*Tupi*) térképezte fel. Brazília így a térség második legnagyobb nettó olajexportőrévé léphetett elő, akit csak Venezuela előz meg a sorban.³⁶

Lula da Silva, és vele együtt a Brazil Munkáspárt gazdaságpolitikája tehát igen eredményesnek mutatkozott. A következő év drasztikus változásai bebizonyították, hogy az országnak szüksége is volt az előző évek sikeres gazdaságpolitikájára. 2008-ban ugyanis beköszöntött a gazdasági világválság, amely gyakorlatilag a mai napig élő jelenség a világ összes országában.

Brazíliát a „Lula- éra” addigi (és azutáni) gazdaságpolitikája azonban tulajdonképpen megmentette a válságtól. Nagyon kevés ország mondhatja el magáról, hogy „a világgazdaságon végigsöprő [...] példátlan recessziót a fejlett régiókhoz képest

³⁴ Lehoczi Bernadett: A felemelkedés mátrixa. Brazília a Lula- érában. In: Köz-gazdaság tudományos füzetek, VI. évf., I. szám, 2011. február, 44.p.

³⁵ Solti Ágnes: Brazília: A vaslady kihívásai. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitek Média Kft, Budapest, 2011, 93.p.

³⁶ Solti Ágnes: Brazília: A vaslady kihívásai. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitek Média Kft, Budapest, 2011, 92.p.

[Brazília] *karcolásokkal megúsza.*”³⁷ Nem hagyható figyelmen kívül természetesen, hogy ez a gazdasági teljesítőképesség, amely az országot kisegítette a válságból, nem csak Brazíliára, hanem a latin-amerikai régió legtöbb országára jellemző volt, és jellemző mind a mai napig. Lehoczki Bernadett tanulmánya szintén alátámasztja a fenti tételt: „*A 2008-2009-es világgazdasági válságból Brazíliának latin-amerikai és világviszonylatban is relatíve gyorsan sikerült felállnia.*”³⁸

Bármilyen furcsa, a válságnak ráadásul Brazíliában pozitív következményei is jelentkeztek. A bioetanol gyártásának fejlesztése (amely a kőolajat, mint nyersanyagot nagymértékben helyettesíteni képes) a világ sok országában vált a válság hatására az egyik első számú prioritássá. A bioetanol előállításának azonban a legolcsóbb módja egy olyan nyersanyag feldolgozása, melynek termelésében Brazília élen jár: ez pedig nem más, mint a cukornád.³⁹ A cukornád felhasználásával Brazília igen kedvező feltételekkel képes a bioetanol gyártására, amely nagy segítséget nyújt az országnak abban, hogy a 2007-ben felfedezett kőolajtartalékainak jelentős részét megőrizze, és adott esetben még nagyobb gazdasági növekedést célzó lépések alapjává tegye.

Természetesen, ahogy arról az eddigiekben is szót ejtettünk, Brazíliában is érezhetőek voltak a válság negatív következményei. Más kérdés, hogy gazdasági mutatók egész sora jelzi, hogy a válság az egész régióban sokkal kisebb intenzitással éreztette hatását, és gyorsabb lefolyású volt, mint a világ más részein. Míg más régiók gazdasági mutatói abszolút visszaesést tükröznek a kereskedelem, az ipar, a mezőgazdaság, a kutatás-fejlesztés, vagy a technológiai fejlődés vonatkozásában, addig Latin-Amerikáról elmondható, hogy az addigi több, mint 5 százalékos növekedési ráta 2008 és 2009 között összességében 1,9 százalékos növekedéssé alakult át. (Hozzá kell tenni, hogy ez az egész régióra vonatkozó átlagérték, hiszen a különböző országok különböző mutatókat tudtak felmutatni. Brazília a régión belül is kiemelkedő teljesítménnyel zárta a 2009. évet.)⁴⁰ Levonható tehát a következtetés, hogy amíg a válság hatására a fejlett országok gazdasági csökkenésen mentek keresztül, addig

³⁷ Gál Krisztián: Emelkedő pályán- Brazília Lula után. In: HVG Hetilap, 2010/43. szám

³⁸ Lehoczki Bernadett: A felemelkedés mátrixa. Brazília a Lula- érában. In: Köz-gazdaság tudományos füzetek, VI. évf., I. szám, 2011. február, 44.p.

³⁹ Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 278.-281.

⁴⁰ Lehoczki Bernadett: Integrációs törekvések Latin- Amerikában. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 249.-262.p.

Brazília „mindössze” egy csökkenő növekedést tudhatott magáénak, amely az adott körülmények között kiemelkedő gazdasági teljesítőképességről tesz tanúbizonyságot.⁴¹

Bár 2009 óta a növekedés lassulása jellemzi a brazil gazdaságot, a Lula da Silva alatti időszak utolsó éveit mégis tovább segítették az országot a gazdasági felemelkedés folyamatában. A tények, úgy tűnik, eddig igazolták a brazil politikát. A Világgazdaság egyik legfrissebb elemzése szerint *„A pénzügyi piacok robusztus expanzió jeleit mutatják, a részvénytőkeérték 2000-ben a GDP 35 százaléka volt, ez 2010-ig 74 százalékra emelkedett. A 2004-et megelőző nyolc évben mindössze hat céget vezettek be a tőzsdére, azóta viszont 137-et.”*⁴²

Az „Investor” című internetes portál adatai szerint Brazília 2011-ben a hetedik legélénkebb (7,59 %-os) növekedést tudta felmutatni a világon. 2006 és 2011 között a munkanélküliség aránya 10 %-ról 5,98 %-ra esett vissza, a költségvetési hiány tekintetében pedig több, mint 1,5 %-ot csökkent a deficit az adott időszakban. Természetesen Brazília is igazolja azon közgazdászok félelmeit, akik azt állítják, hogy a „túlpörgő” gazdaságok, a túlzott fejlődési ütem negatív következményeket is eredményezhet. Brazíliában ez meg is jelent a 2010 és 2012 közötti időszakban a Real túlárazottságának formájában. A nemzeti valuta túlértékelődése pedig pontosan az olyan országokat érintheti rosszul, akik rá vannak utalva külkapcsolataikra. Így Brazíliának meg kell küzdenie azzal a problémával, hogy a túl erős real ne sértse az exportorientált cégek kiviteleit.⁴³

Mindazonáltal a brazil gazdaság a szakértők szerint képes magát megvédeni az ilyen természetű problémáktól. A Brazíliát „geopolitikai ékszerdobozként” emlegető szerzők szerint az ország nyersanyagkészletei másutt nem tapasztalt védőhálót borítanak a gazdaságra még akkor is, ha egyébként ez az óriási ásványkincs- és nyersanyagmennyiség túlzott sebezhetőséget okoz Brazíliának abban az esetben, ha ugrásszerűen megnő ezen anyagok világpiaci ára. Az említett adottság mellett a

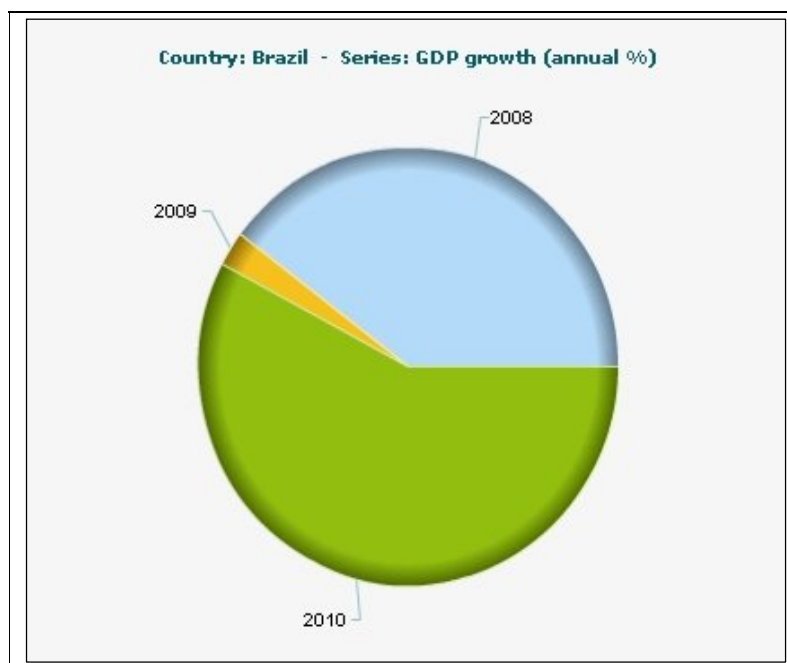
⁴¹ Brazília ilyen értelemben hasonló pályát járt be a gazdasági válság során Latin-Amerikában, mint Lengyelország Európában.

⁴² Roe, Mark J.; Vasconcellos, J.P.: Hogyan tudott kitörni Brazília a szegénységből? Világgazdaság Online, 2012.04.26. Forrás: <http://www.vg.hu/velemenyt/a-kozgazdaszok/hogyan-tudott-kitorni-brazilia-a-szegenysegbol-373936>, letöltés ideje: 2012. 09.11., 14:30

⁴³ Visszakapcsolt ötödikből a brazil gazdaság. In: Investor, 2012.06.22. Forrás: <http://investor.post.hu/visszakapcsolt-otodikbol-a-brazil-gazdasag>, letöltés ideje: 2012.09.20., 21:18

második „védőfaktorként” az olcsó munkaerőt, harmadikként pedig az ország politikai stabilitását szokták kiemelni az elemzők.⁴⁴

2011 decemberében a Centre for Economics and Business Research (CEBR) nevű brit gazdaságelemző intézet kiadványában közzétette, hogy a 2010-es eredményekhez képest Brazília 2011-re „helyet cserélt” az Egyesült Királysággal az éves, GDP adatokat áttekintő táblázaton. Így 2011-re a világ hatodik legjobb GDP-vel rendelkező állama Brazília lett, míg az Egyesült Királyság mögé kényszerült a hetedik helyre. Brazília ezen kívül a 2011. évben maga mögé utasította többek között Oroszországot, Indiát és Kanadát is.⁴⁵

1. ábra Brazília GDP-jének éves növekedési rátája 2008-2010 Forrás: World Databank, World Bank <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do> 2012-10-27

⁴⁴ Ramos, Alberto: View from Brazil. 2012.febr. Forrás: <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/view-from/a-view-from-brazil/index.html>, letöltés ideje: 2012.09.29., 11:25

⁴⁵ CEBR: Brazil has overtaken the UK's GDP. London, 2011 Forrás: <http://www.cebr.com/wp-content/uploads/Cebr-World-Economic-League-Table-press-release-26-December-2011.pdf> letöltés ideje: 2012.10.01., 18:30

Lula nehéz helyzetben vette át az országot elődjétől, Fernando Henrique Cardoso-tól. A Real leértékelődése, a tőzsdeindex zuhanása, a korrupciós botrányok, a jelentős mértékű adósságállomány, a munkanélküliség és a magas bűnözési ráta mind jelezték: komoly gondok vannak. Ez volt a mélypont, ahonnan aztán Brazília a da Silva-időszak végére a világ gazdasági nagyhatalmainak csoportjába jutott. Így vehette át aztán egy stabil - a fellendülés jeleit mutató gazdaság- irányítását utódja, a soron következő elnök, Dilma Rousseff. Lula politikájának és személyének pozitív nemzetközi megítélését is bizonyítja Barack Obama 2010 októberében, egy gazdasági csúcstalálkozón tett kijelentése: „*Kedvelem ezt a fickót.*”⁴⁶

1.1.3. A „hű tanítvány”: Dilma Rousseff

Amennyiben a brazil alkotmány lehetővé tette volna, a nagy népszerűségnek örvendő Lula igen sikeresnek mondható nyolc elnöki éve után biztosan elindult volna a harmadik ciklusért is az elnökválasztáson. A szabályok azonban megakadályozzák, hogy egy elnök kettőnél több időszakot tölthessen ki, így da Silva arra a döntésre jutott, hogy addigi energiaügyi miniszterét, kabinetfőnökét és egyben „hű tanítványát”, Dilma Rousseffet segíti az elnöki székbe. A Rousseff melletti kampányban da Silvának jelentős szerep jutott. Minden energiáját, befolyását, és rengeteg pénzt fektetett abba, hogy olyan politikus kerülhessen hatalomra a Brazil Szövetségi Köztársaságban, aki biztosan ott folytatja majd a politizálást, ahol ő maga abbahagyta. Utódja így nyerhette meg 2010. október 31-én a választásokat, maga mögé utasítva a szociáldemokrata José Serra-t. 2011. január 02-án iktatták be tehát az ország első női elnökét, Dilma Rousseffet.⁴⁷

Dilma 1947-ben született egy Rio de Janeiro-től északra fekvő állam, Minas Gerais fővárosában, Belo Horizonte-ban. 1964-től 1985-ig, a katonai diktatúra időszakában gerillaharcosként tevékenykedett a fennálló rezsim megdöntéséért, aminek következtében többévi szabadságvesztésre is ítélték. Börtönbüntetésének letöltése után lépett politikai pályára, ahol egyre feljebb került a ranglétrán, mígnem Lula da Silva

⁴⁶ Gál Krisztián: Emelkedő pályán- Brazília Lula után. In: HVG Hetilap, 2010/43. szám

⁴⁷ Solti Ágnes: Brazília: A vaslady kihívásai. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitek Média Kft, Budapest, 2011, 92.p.

kampányfőnökeként az ország egyik legbefolyásosabb politikusa, 2011-től pedig Brazíliában az első, Latin-Amerikában a harmadik női államfő lett.⁴⁸

Dilmának elnöksége első napjától szembe kellett néznie egy korábban már említett problémával. Rouseff elsődleges célja lett, hogy egy „túlhevülő”, azaz túlzottan jól teljesítő és gyorsan fejlődő gazdaságot „visszahűtsön” annak érdekében, hogy a hirtelen növekedés ne járjon túlzottan negatív következményekkel.⁴⁹ Mindezt pedig úgy, hogy a növekedés közben ne torpanjon meg (csak lassuljon) és saját népszerűségi indexe se zuhanjon a mélybe.

Így Dilma elsőszámú feladata az volt, hogy mindezen nehézségek ismeretében és ellenére olyan döntéseket hozzon, amelyek továbbvihetik országát a regionális és globális nagyhatalmiság felé vezető úton. A cél eléréséhez nagy segítséget jelenthet neki, hogy a 2014-es futball világbajnokságot, és a 2016-os olimpiát is Brazília rendezi. A gazdasági célok mellett Rouseff egyik első prioritása a kormányzat működésének fejlesztése, amelyet a következő beszámoló is alátámaszt: *„Dilma beiktatását követően azonnal a fiskális kiigazítás és egy hatékonyabb államszervezet mellett tette le a voksát.”*⁵⁰

A 2010-es 7,5 %-os növekedés a real hiperinflációját eredményezte, az árak az egekbe szöktek - amely ismételten csak az ország exportorientáltsága miatt problémás, még akkor is, ha mindeközben a fizetések és a társadalom életszínvonala emelkedett. Mindemellett a hatalmas állami beruházások és jelentős szociális intézkedések okán Lula költsége az addigiaknál magasabb költségvetési hiányt (a GDP 3 %-a) hagyott Dilmára. (A Brazil hiányra vonatkozó érték európai szemmel nézve egyáltalán nem tűnhet magasnak, azonban egy olyan gazdasági növekedést produkáló ország esetén, mint Brazília, sok kockázatot rejthet magában.)⁵¹

Dilma gazdaságpolitikája pozitív eredményeként értékelhetjük, hogy a 7,5 százalékos, 2010-es növekedést 2011-ben egy 2,7 %-os növekedés követte, ez a 4,8 %-

⁴⁸ Dilma Rouseff- Brazil's first female president. In: CBC News. Forrás: <http://www.cbc.ca/news/world/story/2010/10/29/f-brazil-dilma-rousseff.html>, letöltés ideje: 2012.10.02., 16:45

⁴⁹ Ezekről részletesebben a *The Economist* című angol gazdasági hetilap számol be: The Brazil backlash. In: The Economist, 2012.05.19. Forrás: <http://www.economist.com/node/21555583>, letöltés ideje: 2012.10.01., 22:05

⁵⁰ Solti Ágnes: Brazília: A vaslady kihívásai. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitek Média Kft, Budapest, 2011, 95.p.

⁵¹ Solti Ágnes: Brazília: A vaslady kihívásai. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitek Média Kft, Budapest, 2011, 94.p.

os csökkenés pedig éppen a betervezett kereteken belül maradt, azaz sikerült a túlfűtött gazdaságot egy némileg stabilabb, megfontoltabb növekedési pályára állítani.⁵² Ezen kívül Guido Mantega és Miriam Belchior miniszterek bejelentése alapján a Munkáspárt a 2011. évben 30 milliárd dollárnak megfelelő összeggel, azaz 50 milliárd reallal csökkentette az állami kiadások arányát a pénzügyi konszolidáció jegyében, így a költségvetési mutatók szintén pozitívan, a gazdasági stabilitást szolgáló módon alakultak ebben az évben.

A már említett krónikusan magas infláció azonban az egész 2011. évre rányomta bélyegét. Ennek orvoslására Rouseff intézkedései alapján a központi bank 2011-ben összesen négyszer emelt kamatlábat, amelynek pozitív hatásai tavaly még nem voltak érezhetőek. Guido Mantega, a kormány pénzügyminiszterének határozott véleménye, hogy a real túlzott megerősödése (amely jelenség a magas infláció alapvető oka) az Egyesült Államok viszonylag „laza” monetáris politikájának köszönhető. Ennek magyarázata, hogy az amerikai politika Mantega véleménye szerint túlzottan szabadjára engedi a dollár ingadozását (azaz fegyelmezetlen), ez pedig húzza magával egyre feljebb a real árfolyamát. Dilma Rouseff gazdaságpolitikájának alakulásáról tehát mindezek után a tavalyi évben óvatosan fogalmaztak a témával foglalkozó újságírók és elemzők. Több helyütt kiemelik a szakértők, hogy a rouseff-i kormánypolitika elsősorban az egyensúly megőrzésére törekedett 2011-ben, és hogy Dilma ebben az időszakban még „bizonytalanul mozog a kormányzás területén”.⁵³

Rouseff abszolút sikereként könyvelhető el, hogy a munkanélküliségi ráta még tovább csökkent a Lula-éra óta, ez pedig alapvetően a nagy, állami infrastrukturális beruházásoknak köszönhető, amely da Silva politikájában is jelentős szerepet játszott. A további gazdasági növekedés motorját szintén ebben a csomagban látja az elnöknő, amely a Lula által indított *PAC* folytatásának keretén belül valósulna meg.

A nehéz kezdet (és az időközben még megoldásra váró újabb belpolitikai botrányok: korrupció, sikkasztás, vesztegetés) után 2012 augusztusában (a dolgozat születése előtt két hónappal) a híradások már arról számoltak be, hogy Dilma Rouseff egy Alagoas államban elhangzott beszédében azt mondta: „*Mostanra már látható*

⁵² Jelentősen lassult a brazil gazdaság. MTI, 2012.03.06. Forrás: http://hvg.hu/gazdasag/20120306_brazil_gazdasag_lassulas, letöltés ideje: 2012.09.23., 20:47

⁵³ Gál Krisztián: Déli szamba- Brazília egyensúlyozása. In: HVG Hetilap, 2011/28. szám

*eredményei vannak a kormány tavaly elkezdett gazdaságösztönző intézkedéseinek.*⁵⁴ A kormány a célok elérése érdekében csökkentette kiadásait, ezzel egy időben pedig lehetőséget nyújtott a központi banknak, hogy újra csökkenthesse az alapkamatot. A real túlértékelődésének problémáját hosszas próbálkozások után sikerült kezelni, ezen kívül pedig a kormány egy infrastrukturális fejlesztőprogram kivitelezését is elkezdte (vasúthálózat, repterek, kikötők bővítése). A kormány augusztusi bejelentése szerint Rousseff az infrastrukturális beruházásokba – a korábbi hagyományokkal szakítva – beengedi a magántőkét is, amely jelenleg szükséges lépés a gazdaság további élénkítésének eléréséhez. Támogatja az autóipar fejlődését és az IT-szektor, csökkenteni kívánja az energiaárakat és ezzel együtt a termelés költségeit is.⁵⁵

Brazília esetenként igen sok kritikát kap mind a magyar nyelvű, mind pedig a külföldi sajtóban. A Forbes Magazin például időről időre szkepszissel számol be a brazil gazdaságpolitika egymást követő lépéseiről.⁵⁶ A tények azonban egyelőre mégis Dilma Rousseffet igazolják. A legutóbbi (áprilisi) közvélemény-kutatások szerint a megszorító intézkedések ellenére az elnök elfogadottsága 70 % fölé jár, míg népszerűsége mindmáig 50 % körüli.⁵⁷ Mindezek alapján úgy tűnik, hogy Rousseff intézkedési nyomán adottak a feltételei annak, hogy a brazil gazdaságban folytatódjon a Lula da Silva alatt megjelenő „gazdasági csoda” kiteljesedése.⁵⁸

⁵⁴ Beinduló gazdaságot lát a brazil elnök. MTI, 2012.08.17. Forrás: http://hvg.hu/gazdasag/20120817_Beindulo_gazdasagot_lat_a_brazil_elnok, letöltés ideje: 2012.10.02., 19:30

⁵⁵ Brazil economy: more stimulus. In: ViewsWire, 2012.04.04. Forrás: http://viewswire.eiu.com/index.asp?layout=VWArticleVW3&article_id=1088935093&country_id=1480000148&channel_id=190004019&category_id=500004050&refm=vwCat&page_title=Article, letöltés ideje: 2012.10.14., 22:16

⁵⁶ Rapoza, Kenneth: Brazil's B in BRIC's Stands For Boring. In: Forbes Magazine, 2012.08.31. Forrás: <http://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2012/08/31/b-in-brics-stands-for-boring/>, letöltés ideje: 2012.10.14., 22:30

⁵⁷ Solti Ágnes: Brazília: A vaslady kihívásai. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitekintő Média Kft, Budapest, 2011, 100.p.

⁵⁸ Solti Ágnes: Dilma dilemmája: merre tovább, Brazília? In: Kitekintő, 2012.09.03. Forrás: http://kitekinto.hu/latin-amerika/2012/09/03/dilma_dilemmaja_merre_tovabb_brazilia/, letöltés ideje: 2012.09.23., 14:52

1.2. Brazília befolyásának nemzetközi aspektusai

Nyilvánvaló, hogy a nagyhatalmi státusz elérésének külpolitikai vonzatai is vannak. Bármilyen sikeresnek mutakozó gazdaságpolitikát folytat egy állam, a fejlődést, a régióból való kiemelkedést és a világ élvonalába való felkapaszkodását nem viheti véghez külkapcsolatainak építése és bővítése nélkül. Különösen egy olyan országban, amely annyira kiemelkedő exportorientáltságot mutat (tehát kimondottan rá van szorulva külkereskedelmi partnereire), mint Brazília.

Dolgozatom következő fejezetében Brazília nemzetközi tevékenységét és külpolitikai kapcsolatrendszerét alapvetően a regionális szervezetekben végzett igen aktív tevékenysége alapján mutatom be. Brazília regionális szerepvállalása szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír az Andok Közösség, a Karibi Közösség, a Közép-amerikai Közös Piac, az UNASUR, és a szakirodalmak által különös figyelemmel kitüntetett Mercosur szervezete.

A dolgozat a brazil külkapcsolati stratégiát, annak pedig leginkább gazdasági és szociális vonatkozásait előbb regionális, majd globális vonatkozásban vizsgálja. Tekintettel arra, hogy Brazília legfontosabb kereskedelmi partnerei között az első helyet az Európai Unió, a másodikat pedig maga a latin-amerikai régió foglalja el,⁵⁹ Brazília regionális gazdasági kapcsolatainak vizsgálatánál a Mercosurban való szerepvállalást, míg globális szintű interakciói tekintetében az EU-val való szoros együttműködését kell kiemelnünk.

⁵⁹ A felsorolás harmadik és negyedik helyén az USA és Ázsia szerepelnek. Forrás: WTO, International Trade Statistics 2011.

I.2.1. Brazília Mercosur- tagsága

Brazília regionális nagyhatalmi státuszába kerülése több nemzetközi fórumhoz köthető az utóbbi harminc év során. Ki kell emelni azonban egy olyan gazdasági közösség kialakulását és működését, amely merőben meghatározza az utóbbi évtizedek regionális folyamatait az ország számára: a Mercosurt. Mára a Brazil Szövetségi Köztársaság már nem csak tagja, hanem gazdasági értelemben vett vezetője és motorja a latin-amerikai regionális gazdasági szervezetnek.

Az 1980-as években közeledés ment végbe Brazília és Argentína között a gazdasági életben. A mindkét országban előretörő neoliberális gazdaságpolitika megváltoztatta Argentína és Brazília stratégiai motivációit is, így ez a folyamat aztán elvezetett a Mercosur (azaz a Déli Közös Piac) 1991-es létrejöttéig.⁶⁰ Szakértők szerint mind Argentína, mind Brazília új típusú gazdasági stratégiája indokolta a két entitás közötti gazdasági integráció mélyítését.⁶¹

A Mercosur alapító tagjai Brazília, Argentína, Uruguay és Paraguay voltak. A négy ország elsődleges célja az egymás közti kereskedelmi akadályok leépítése és a kereskedelem dinamizmusának növelése volt. Megegyeztek az egymás közti vámunió létrehozásában, illetve biztosították, hogy gazdaságpolitikájuk összehangolásával segítik a szervezet hosszú távú céljainak megvalósítását. A szervezet alapvető céljaként jelenítették meg a demokratikus berendezkedés fenntartását és fejlődésének elősegítését is. Ezután az 1997-es Rio de Janeiro-i Nyilatkozat kimondta a Mercosur stratégiai szövetséggé való kibővülését is. Ezáltal már nem csak gazdasági tömörülésként, hanem politikai és katonai szövetséggént is számon tartjuk a szervezetet. (A Mercosur létrejötté lendületet adott más dél-amerikai együttműködési megállapodások létrejöttének is, így az 1990-es években megszülethetett az Andok Közösség, a Közép-amerikai Közös Piac, és a Karibi Közösség is.⁶²)

⁶⁰ Lehoczki Bernadett: Latin-Amerika és Kína. A kapcsolatok új rendszere? (PhD értekezés) Budapest, 2008, 179.-181.

⁶¹ Pólyi Csaba: Brazília geopolitikai felértékelődése a Lula- kormányzat alatt. BGF Tudományos Évkönyv 2010-2011, Budapest, 263.-264.p.

⁶² Lehoczki Bernadett: Mi lesz veled, Latin- Amerika? In:Új világrend?Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban. Szerk.: Rada Péter. Grotius Könyvtár (I. kötet), Budapest, 2007, 149.-150.p.

Brazília gazdaságtörténetére jellemző módon a Mercosur működése sem volt mindig zökkenőmentes. Az első néhány év (pontosan az 1991 és 1997 közötti időszak) nevezhető a Mercosur „aranykorának”. A tagállamok közti kereskedelmi volumen az adott időszakban megnégyszereződött, a teljes latin-amerikai régió exportjából pedig az adott négy állam részesedése 8,9 %-ról 22,6 %-ra emelkedett. A '90-es évek közepétől különböző regionális gazdasági válságok sorozata indult be, amelyek közül az 1995-ös mexikói Peso-válság, az 1997-es délkelet-ázsiai válság, és a 2001-2002-es argentin válság is komoly hatást gyakorolt a brazil gazdaságra, így a Mercosurra is. A krízisek hatására a feltörekvő országok irányában (ebbe a csoportba tartoznak a Mercosur-tagok is) megrendült a bizalom a külföldi befektetők részéről, így 1998-ban csak Brazíliából 18 milliárd dollár külföldi tőke áramlott ki.⁶³ A helyzet a 2000-es évek közepétől újra javuló tendenciát kezdett mutatni. Lula da Silva beiktatása mind a Mercosurra, mind az egész dél-amerikai integrációs folyamatra kedvező hatással bírt. Lula piacbarát gazdaságpolitikája, és az elgondolás, miszerint egy policentrikus világ létrehozása csakis Dél-Amerika közvetlen bevonásával valósulhat meg, fellendítette a Mercosur tagjainak kereskedelmét, és helyreállította a szervezet gazdasági mutatóit.⁶⁴

Mára azt mondhatjuk, hogy a Mercosur a világ negyedik legnagyobb gazdasági térsége az Egyesült Államok, az Európai Unió, és Japán után. Fogyasztóinak számát tekintve 200 millió fölött jár, a négy ország közös GDP-je pedig meghaladja az ezermilliárd amerikai dollárt. Chilével és Bolíviával kötött szabadkereskedelmi megállapodása okán a két országot mára „társult tagnak” tekinthetjük.⁶⁵ A 2000-es évek közepe óta a legdinamikusabb együttműködés a Mercosur két legnagyobb tagja, Brazília és Argentína között alakult ki, amelynek fő mozgatórugója 2011-ig Lula da Silva gazdaságpolitikája volt, azután pedig az új brazil elnök, Dilma Rousseff vette át ezt a szerepet. A két ország vezetői negyedévente elnöki megbeszélést tartanak, ami nagyon is indokoltnak látszik annak tükrében, hogy a brazil-argentin együttműködés

⁶³ Lehoczki Bernadett: A felemelkedés mátrixa. Brazília a Lula-érában. In: Köz-gazdaság tudományos füzetek, VI. évf., I. szám, 2011. február, 40.p.

⁶⁴ Lehoczki Bernadett: Latin-Amerika és Kína. A kapcsolatok új rendszere? (PhD értekezés) Budapest, 2008, 179.-181.

⁶⁵ Buzás Sándor: Latin-Amerika az új évezred küszöbén. In: Magyar Tudomány, 2002. (47. (108.) évf.), 7.szám, 863.-869.

mértéke 2005 óta folyamatosan növekszik és Brazília nyolc milliárd USD befektetéssel a harmadik legnagyobb külföldi tőkét biztosító ország lett Argentína számára.⁶⁶

Külgazdasági kapcsolataiban sok más tényező mellett nagy szerepet játszik az arab országokkal fenntartott jó viszony is, amelynek hatására 2005 óta a kereskedelmi forgalom értéke 6 milliárd dollárról 21 milliárd dollárra nőtt a felek között. Brazília arab országokkal való kapcsolatát egyébiránt erősíti, hogy az országban több, mint tízmillió arab származású állampolgár él. Brazília ennek fényében lehetőségeihez mérten igyekszik szerepet vállalni a közel-keleti béke megteremtésében is.⁶⁷ Sőt, 2010 májusában az iráni nukleáris program okozta nemzetközi feszültségek kapcsán is igyekezett közvetíteni Törökországgal együtt.

Vannak azonban olyan gazdasági-politikai tényezők, melyek beárnyékolják, hosszú távon pedig kimondottan veszélyeztetik a Mercosur működési folyamatait: nevezetesen a felek között több vonatkozásban is fennálló egyenlőtlenség. A négy ország mind méretét, mind fejlettségét tekintve igen különböző, ennek folytán Brazília és Argentína (a szervezet két legerősebb tagja) 70 és 20 százalékkal, míg Uruguay és Paraguay (a két leggyengébb tag) mindössze a maradék 10 százalékkal rendelkezik a régió piacából.⁶⁸

A legsúlyosabb különbségek mindig is Brazília és a másik három tag gazdasági potenciálja között mutatkoztak. A brazil GDP még az argentinak is a többszöröse, a két kisebb országé pedig gyakorlatilag elhanyagolható az övéhez képest. Ezen kívül, míg a másik három tag gazdasága alapvetően a mezőgazdasági termékek és a nyersanyagok régió belüli kivitelére támaszkodik, addig Brazília már kiépített egy olyan kereskedelmi struktúrát, amely sokkal kevésbé függ a regionális piacok helyzetétől. Ráadásul a legtöbb külföldi tőke és beruházás is a négy ország közül Brazíliába áramlik.⁶⁹

A helyzetet súlyosbítja, hogy Paraguay elnökét, Fernando Lugo-t 2012 nyarán eltávolították posztjáról és a sok alkotmányos kérdést felvető belpolitikai helyzet miatt

⁶⁶ Pólyi Csaba: Brazília regionális és nemzetközi szerepvállalásának erősödése. In: Külügyi Szemle, 2008., 7. évf., 3.szám, 62.-65.p.

⁶⁷ José Mauricio Bustani: Brazília a 21. században, és stratégiai partnersége Franciáországgal. In: Külügyi Szemle, 2010, 9.évf., 7.szám. Ford.: Füsti Molnár Zsuzsa, 193.-195.

⁶⁸ Szeghalmi Zsolt: Paraguay: Fernando Lugo elnöksége. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitek Média Kft, Budapest, 2011, 58.p.

⁶⁹ Lehoczki Bernadett: Latin-Amerika és Kína. A kapcsolatok új rendszere? (PhD értekezés) Budapest, 2008, 179.-181.

Paraguay Mercosur-tagságát 2012. június 22-én felfüggesztették.⁷⁰ Még tovább bonyolítja a gazdasági és politikai folyamatokat azonban, hogy ennek hatására pedig megnyílt az út -a Mercosur ajtaján már többször kopogtató- Venezuela előtt, akinek tagságát egészen 2012 nyaráig Paraguay blokkolta. Paraguay tagságának felfüggesztésével az akadályok elgördültek Venezuela útjából, így 2012. július 29-én Hugo Chávez venezuelai elnök hivatalosan is aláírta az ország Mercosurhoz való csatlakozását. (Egyes elemzők szerint a másik három tag a Paraguay felfüggesztése nyomán felborult egyensúlyt szeretné helyreállítani Venezuela felvételével.) A The Miami Herald című napilap értékelése szerint az új ország csatlakozásának, vagyis a Mercosur expanziójának legnagyobb nyertese nem más, mint Brazília. Venezuela ugyanis mind élelmiszer, mind készáru vonatkozásában hatalmas behozatalra szorul, amit leginkább a Brazíliából bejövő importtal oldhat meg az ország.⁷¹ Mindezek alapján tehát a tagországoknak komoly, egyensúlyozó politikát kell folytatniuk annak érdekében, hogy a Mercosur működése ne kerüljön veszélybe. Ehhez persze hozzá kell tenni, hogy Brazília már eleve úgy alapította a Mercosurt, hogy hosszú távú célja a regionális vezető szerep, emellett pedig az Egyesült Államokkal szembeni jobb gazdasági alkupozíció megszerzése volt.⁷² Brazília a 2010-2011-es időszakban egyre erőteljesebben és szembetűnőbben vállalta fel a Mercosurban vezető szerepét, amelyet olyan kezdeményezésekkel is még markánsabbá tett, mint az Unasur (portugálul Unasul), vagyis a Dél-amerikai Államok Uniójának létrehozása. Az Unasur teszi lehetővé, hogy Dél-Amerika, mint önálló globális szereplő lépjen fel érdekei védelmében, és kiterjessze gazdasági befolyását a gazdasági értelemben is multipoláris világrendben.⁷³ Az idő múlásával azonban az egyenlőtlenségek túlzottan kiéleződtek, ami mára a Mercosur létét fenyegető problémává vált.

Egyes elemzők, így például az argentin származású közgazdász, Orlando Ferreres arra hívja fel a figyelmet, hogy „*Brazília az egyetlen ország, amelynek az*

⁷⁰ Hernandez, Vladimir: Mercosur suspends Paraguay over Lugo impeachment. In: BBC News, 2012. 06.29. Forrás: <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-18636201>, letöltés ideje: 2012.09.29., 20:18

⁷¹ The winner of Mercosur's expansion: Brazil. In: The Miami Herald, 2012.10.22. Forrás: <http://www.miamiherald.com/2012/08/01/2925986/the-winner-of-mercosaurs-expansion.html>, letöltés ideje: 2012.09.29., 19:34

⁷² Lehoczki Bernadett: Latin-Amerika és Kína. A kapcsolatok új rendszere? (PhD értekezés) Budapest, 2008, 179.-181.

⁷³ Pólyi Csaba: Brazília geopolitikai felértékelődése a Lula- kormányzat alatt. BGF Tudományos Évkönyv 2010-2011, Budapest, 263.-264.p.

utóbbi tíz évben előnye származott a Mercosur- tagságból, miközben a másik három tagállam, Argentína, Uruguay és Paraguay hatalmas deficitet halmozott fel ebben az időszakban.”⁷⁴ Ezt a veszélytényezőt kell most az országoknak közös erővel felszámolnia, amelynek egyik legfontosabb eszköze a Mercosur kibővítése. A folyamat meg is kezdődött Venezuela 2012-es felvételével.

2012 augusztusában bizonyos hírforrások, így a Merco Press is számoltak be, hogy Ecuador teljes jogú Mercosur- taggá nyilvánítása is küszöbön áll –a hírek szerint szeptemberre tervezték a hivatalos bővítést.⁷⁵ Augusztus óta azonban új információval a külföldi lapok nem szolgálnak, így Ecuador helyzete jelenleg nem egyértelmű. A legfrissebb Mercosur- tagnak jelentkező dél-amerikai ország pedig a hírek szerint Bolívia, akinek felvételét 2013-ra tűzte ki célul a gazdasági közösség.⁷⁶

I.2.2. Brazília és az Európai Unió kapcsolatrendszere

Mint minden állam, Brazília globális nagyhatalommá válásának is egyik alapköve volt a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés fokozása. E kapcsolatok közül pedig ki kell emelnünk a Brazília számára legfontosabb külkereskedelmi partnerrel, az Európai Unióval ápolt gazdasági szálakat.

Az Unió és Brazília először 1960-ban létesített egymással diplomáciai kapcsolatot. Három olyan dokumentumot sorol fel a szakirodalom, amelyek kiemelt jelentőséggel bírnak e bilaterális kapcsolat létrejöttében: az első az 1992-ben aláírt, Európai Közösséggel kötött Együttműködési Keretegyezmény (*Framework Cooperation Agreement*). A második a három évvel későbbi, 1995-ös- az EU és a Mercosur között létrejött- Együttműködési Keretegyezmény ; a harmadik pedig a 2004-

⁷⁴ Mercosur has only benefited Brazil in the last ten years with a surplus of 36.8bn. In: Merco Press, 2012.08.07. Forrás: <http://en.mercopress.com/2012/08/07/mercosur-has-only-benefited-brazil-in-the-last-ten-years-with-a-surplus-of-36.8bn>, letöltés ideje: 2012.10.02., 23:46

⁷⁵ Ecuador negotiation to join Mercosur as full member begin next month. In: Merco Press, 2012.08.06. Forrás: <http://en.mercopress.com/2012/08/06/ecuador-negotiation-to-join-mercosur-as-full-member-begin-next-month>, letöltés ideje: 2012.10.03., 21:18

⁷⁶ Protopapas, Grace: Ecuador and Bolivia Looking to Join Mercosur. In: The Argentina Independent, 2012.08.03. Forrás: <http://www.argentinaindependent.com/currentaffairs/ecuador-and-bolivia-looking-to-join-mercosur/>, letöltés ideje: 2012.10.03., 21:23

ben aláírt Tudományos és Műszaki Együttműködésről Szóló Egyezmény.⁷⁷ Brazília meghatározó politikai és gazdasági befolyását jól tükrözi, hogy 2007. július 04-én, az EU portugál soros elnökségének időszakában az Unió **stratégiai partnerségi megállapodás** lehetőségét ajánlotta Brazíliának. Miközben az ezt megelőző időszakban Brazília bilaterális együttműködési megállapodásokat kötött az Unió több tagállamával, maga az Unió a BRIC országok között utolsóként vette fel a kapcsolatot a Brazil Szövetségi Köztársasággal. 2007-re azonban Brazília már olyan gazdasági teljesítményt tudhatott magáénak, amely nyilvánvalóan nem csak felkeltette az Unió érdeklődését, hanem világossá vált számára, hogy Brazíliával nem együttműködni igen nagy veszteségeket okozhat az integrációs szervezetnek.⁷⁸ A partnerség alapjait a felek Lisszabonban fektették le 2007-ben. Itt megegyeztek többek között a fenntartható energiagazdálkodásról és a Mercosur- integráció elősegítéséről, illetve utóbbi szerepéről Latin- Amerikán belül. Az Európai Unió láthatólag külön kezeli Brazília társadalmi problémáinak kérdését, hiszen a szóban forgó találkozó egyik kulcskérdése a dél-amerikai országon belüli szegénység elleni harc volt. Ennek keretein belül az Unió a 2007 és 2013 közötti időszakra 61 millió eurót biztosított a latin-amerikai ország számára, melynek legnagyobb részét társadalmi problémáinak (*lsd. részletesebben a dolgozat következő fejezetében*) felszámolására kell felhasználnia.⁷⁹

Nyilvánvaló, hogy a társadalmi biztonságot fenyegető tényezők visszaszorítása miatt fontos az Uniónak. Brazília a latin-amerikai régió legfontosabb kereskedelmi partnere az Unió számára és ahhoz, hogy ez így is maradjon, illetve, hogy Brazília gazdasági fejlődése tovább folytatódhasson, elengedhetetlen társadalmi és gazdasági fejlettségi szintjének egymáshoz való közelítése. Ehhez a folyamathoz próbál segítséget nyújtani az EU.⁸⁰

A stratégiai partnerség első akciótervét (*Joint Action Plan*) 2008 májusában, Brazíliavárosban egyeztették. Ennek eredményeképp az egyezmény kimondja, hogy a

⁷⁷ Losoncz Miklós: Az Európai Unió külkapcsolatai és külkapcsolati politikája. Tri Mester, Tatabánya, 2011, 162-168.p.

⁷⁸ Pólyi Csaba: Brazília regionális és nemzetközi szerepvállalásának erősödése. In: Külügyi Szemle, 2008., 7. évf., 3.szám

⁷⁹ European Comission: Brazil Country Strategy Paper 2007-2013. http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDsQFjAD&url=http%3A%2F%2Fecas.europa.eu%2Fbrazil%2Fcsp%2F07_13_en.pdf&ei=cG58UJCeLo_AswaH1IDgCA&usg=AFQjCNGB7VoLkValJkV78D02BiqGvJ2uGA&sig2=bIXEgmmmmRRv7hPyigIJcXg

⁸⁰ Losoncz Miklós: Az Európai Unió külkapcsolatai és külkapcsolati politikája. Tri Mester, Tatabánya, 2011, 162-168.p.

multilaterális együttműködés közös európai és brazil érdek, hiszen az a globális biztonsági kihívások kezelésének egyik legjobb módja. A megállapodásban megjelennek az Unió külkapcsolataiban jelentős szerepet játszó elemek is, mint az emberi jogok, a demokrácia, illetve a felelősségteljes kormányzás jelentőségének kiemelése: Ezen kívül pedig közös érdekként jelentetik meg a millenniumi fejlesztési célok realizálását, valamint a regionális és szociális fejlődés megvalósítását. A stratégiai partnerségben jelentős szerepet játszik a környezetvédelem, az energiapolitika kérdése, és Latin-Amerika stabilitása, illetve jóléte. A megállapodás kimondja, hogy *„jelentősége és befolyása miatt Brazíliának vezető szerepet kell játszania a Mercosuron belüli regionális integrációban, amely felhasználhatja a stratégiai partnerség keretében szerzett uniós tapasztalatokat. A Mercosur integrációja kihívást jelent az EU számára is, amely mindenre kiterjedő és kiegyensúlyozott megállapodással kívánja megerősíteni a kapcsolataikat.”*⁸¹ A megállapodás tartalmazza ezen kívül a gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok megerősítését, a jogérvényesülés, szabadság és biztonság előtérbe helyezését, és az emberi kapcsolatok minél szélesebb körű kiteljesítését.⁸²

A 2007-es megállapodást követően az Európai Unió Brazília legfontosabb külkereskedelmi partnerévé vált. A következő négy év a két fél közti megállapodás teljesítése jegyében telt, majd 2011. október 04-én újabb csúcstalálkozóra került sor az érintettek között. Az **ötödik, Brüsszelben megrendezett EU-Brazília Csúcstalálkozón** megegyezés született az éghajlatváltozás elleni küzdelem, a gazdasági kormányzás és az emberi jogok védelme kérdésében. A felek megerősítették együttműködésüket a társadalmi kockázatok felszámolásával kapcsolatban. Gazdasági jellegű megbeszéléseik során Brazília és az Európai Unió közös nevezőre jutottak abban, hogy a pénzpiacok reformját és a nyersanyagpiacok dinamikus működésének feltételeit biztosítani kell. (A felek rámutattak a „zöld gazdaság” fejlesztésének fontosságára is, amelynek részletesebb megtárgyalására aztán a 2012. június 20. és 22. között megrendezett „Rio+20” ENSZ-konferencia adott lehetőséget.)

⁸¹ Az EU és Brazília stratégiai partnerségének megvalósítása. (2007.12.19.) Forrás: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/latin_america/r1_4021_hu.htm, letöltés ideje: 2012.09.20., 20:05

⁸² Az Európai Parlament 2009. március 12-i ajánlása a Tanácshoz az Európai Unió és Brazília közötti stratégiai partnerségről (2008/2288(INI)). Letölthető: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:087E:SOM:en:HTML> letöltés ideje: 2012.10.28

Herman Van Rompuy a következő szavakkal összegezte a csúcstalálkozót: „*Ki szeretném emelni, hogy az EU-Brazília kapcsolatok sarokkövét továbbra is az emberek közötti kapcsolatok jelentik. Az egymás országaiba való vízummentes utazás, a diákcsera-programok, a futball iránti közös szenvedélyünk, a kulturális rendezvények mind-mind fontosak a korábbi kapcsolataink ápolásához és új kapcsolatok kialakításához. Örömmel tölt el, hogy az üzleti körök és a civil társadalom is aktív szerepet vállalt az EU-Brazília csúcstalálkozó előkészítésében.*”⁸³

Brazília és az EU kapcsolatainak elemzésénél feltétlenül ki kell emelnünk az Uniónak a Mercosurral ápolat kapcsolatait. A Brazíliát, Argentínát, Uruguay-t és Paraguay-t magába foglaló Déli Közös Piac néven ismertté vált gazdasági tömörüléssel fenntartott kapcsolat ugyanis az Unió latin-amerikai kereskedelmének alapját képezi. Ezen a kapcsolaton keresztül próbálja az Unió elősegíteni a gazdasági biztonság fenntartása mellett a társadalmi biztonság megerősítését, mindezt úgy, hogy a szektorális politikák összehangolását a demokrácia védelmére és a bűnözés elleni harcra használja fel. Az Európai Unió majdnem ugyanakkora kereskedelmet folytat évente a Mercosurral, mint az összes többi latin-amerikai országgal együttvéve. „*2008-ban az EU volt a Mercosur legnagyobb kereskedelmi partnere, 20,7 százalékos részesedéssel, emellett az EU a legnagyobb térségbeli befektető is.*”⁸⁴

A dolgozatban később tárgyalandó társadalmi biztonságot veszélyeztető tényezők természetesen nehézségeket okoznak nem csak a brazil belpolitika és gazdaságfejlesztés, hanem a külkapcsolatok, így az Európai Unióval való kedvező megállapodások fenntartásában is. A szervezett bűnözés, kábítószer-csempészet, a korrupció, vagy a társadalom belső differenciáltsága árnyékot vetnek az EU-val való kapcsolatra, a gazdasági kényszerek miatt azonban az európai integrációs szervezetnek szüksége van a dél-amerikai országgal történő együttműködésre. Így a problémák kiküszöbölése az Unió számára is elsőrangú kérdéssé vált. José Manuel Barroso Brazíliában tett egyik látogatásán kiemelte: Brazília a világ negyedik legnagyobb demokráciája, és mindent meg is tesz ennek előmozdításáért. Hozzátette: „*ahogyan Brazília egyre nagyobb felelősséget vállal a világban, olyan mértékben számíthat az*

⁸³ EU- Brazília csúcstalálkozó: újabb kötelekek. In: az Európai Tanács hivatalos weboldala. Forrás: <http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/eu-brazil-summit-creating-new-ties?lang=hu>, letöltés ideje: 2012.09.28., 22:27

⁸⁴ Losonczi Miklós: Az Európai Unió külkapcsolatai és külkapcsolati politikája. Tri Mester, Tatabánya, 2011, 165.p.

Európai Unióra nem egyszerűen mint természetes partnerre, hanem mint megbízható szövetségesre is.”⁸⁵

A dolgozat eddigi fejezetei áttanulmányozták a legnagyobb latin-amerikai ország, Brazília gazdasági helyzetének alakulását az 1980-as évek óta tartó időszakra vonatkozóan. Felvázolja mindazon természeti adottságokat, illetve politikai intézkedéseket, melyek alapját képezhetik annak a pozitív irányú folyamatnak, amely Brazíliát a világ nyolc legnagyobb gazdasági potenciállal rendelkező országai közé emelte.

Bár a biztonság igen nehezen mérhető, a legtöbb szegmense nehezen fejezhető ki számokkal, azt mégis mindenképp kijelenthetjük, hogy Brazília gazdasági biztonsági szempontból- az eddig bemutatott folyamatok és adatok alapján- erős lábakon áll. Egyszerűbben fogalmazva: amíg a 2008-ban kirobbanó gazdasági válság óta a világ legtöbb országában nagymértékben csökkent a gazdasági biztonság, addig Brazíliáé a 2000-es évektől egyértelműen nő, majd a válság kialakulásától kezdve pedig stabilan magas szinten marad.

Ez azonban nem minden biztonsági szektorról mondható el Brazíliát vizsgálva. A katonai, politikai, és az ökológiai biztonság is megvalósul, mégis, a rendszer jelentős aszimmetriát mutat egy vonatkozásban, egész pontosan a gazdasági és a társadalmi biztonság egymáshoz való viszonyában. Hiszen amint a gazdasági mutatók mögé nézünk, és mélyebben vizsgáljuk a brazil gazdasági felemelkedés természetét, akkor bebizonyosodik, hogy az egyenlőtlenség hatalmas méreteket ölt. A társadalom egy mélyen fekvő rétege a szegénység, a korrupció, a bűnözés és szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem, a prostitúció, és számos más társadalmi probléma melegágyát alkotja.

A dolgozat következő része e társadalmi biztonsági kihívásokat, és a legutóbbi elnökök – ezen kihívások felszámolása érdekében kidolgozott- intézkedéseit vizsgálja.

⁸⁵ Pólyi Csaba: Brazília regionális és nemzetközi szerepvállalásának erősödése. In: Külügyi Szemle, 2008., 7. évf., 3.szám, 62.p.

II. A brazil társadalmi biztonság fejlődési pályája

Akik jártak már Dél- Amerika legnagyobb és legnépesebb országában, azok tapasztalhatták, hogy a brazilok kimondottan jó néven veszik, ha az oda látogató portugál nyelven szólítja meg őket, bár az értelmiségi réteg legnagyobb része kiválóan beszél angolul. Nehezményezik azonban, ha a turisták spanyolul szólnak hozzájuk, hiszen kimondottan büszkék portugál anyanyelvűségükre, melyet különleges és megkülönböztető adottságként fognak fel.⁸⁶

Az ország kulturálisan sokszínű, ugyanakkor a nyelv és a katolikus vallás természetesen fontos közös értéke a társadalomnak. A közös értékek ellenére regionális értelemben mégis jól elkülönülnek egymástól a különböző őslakos és bevándorló tömegek. Az ország észak-keleti részén él az afrobrazilok legjelentősebb része, a déli és dél-keleti területek a japán és európai bevándorlók tömegeit tömörítik, míg az északi és középső nyugati területeket az őslakos csoportok lakják. Ezek alapján tehát a legkülönbözőbb kultúrák és civilizációk jelennek meg a brazil társadalmi rétegekben, melynek lakosai magukat leginkább meszticnek vallják. Egyébiránt lakhelyük – vagyis az égtájak szerinti felosztás- alapján egymást is megkülönböztetik: így lettek az észak-keletiek a nordestinók, a délkeleti Minas Gerais államból származók a mineirók, a Rio de Janeiro-ból érkezők carioicák, vagy ide sorolhatnánk Sao Paulo lakosait, a paulistákat is.⁸⁷

Brazília nagyszámú népessége ellenére nem túl magas népsűrűségű (20 fő/négyzetkilométer) terület. A lakosság 80 százaléka az óceánparttól 200 km-re eső területen él, ráadásul a brazil az egyik leginkább elvárosiasodott társadalom az egész világon: 87 százalékuk lakik nagyvárosokban. Brazíliában arányaiban is rengeteg nagy- és megavárossal találkozhatunk: Sao Paulo a világ harmadik legnagyobb metropolisza, Rio de Janeiro pedig a 15. helyen áll a világrangsorban. Ezen adatokból már következtetni lehet arra is, hogy a nagyvárosok többsége szintén az óceán partján

⁸⁶ Solti Ágnes: Brazília- a szambán, a focin és a capoeirán túl. In: Kitekintő, 2012.01.25. Forrás: [http://kitekinto.hu/latin-amerika/2012/01/25/brazilia - a szamban a focin es a capoeiran tul 2.&lap=1](http://kitekinto.hu/latin-amerika/2012/01/25/brazilia_-_a_szamban_a_focin_es_a_capoeiran_tul_2.&lap=1), letöltés ideje: 2012. 09.29., 10:40

⁸⁷ Solti Ágnes: Brazília- a szambán, a focin és a capoeirán túl. In: Kitekintő, 2012.01.25. Forrás: [http://kitekinto.hu/latin-amerika/2012/01/25/brazilia - a szamban a focin es a capoeiran tul 2.&lap=1](http://kitekinto.hu/latin-amerika/2012/01/25/brazilia_-_a_szamban_a_focin_es_a_capoeiran_tul_2.&lap=1), letöltés ideje: 2012. 09.29., 10:40

helyezkedik el, így a „vidéki” jelzöt inkább azokra az állampolgárookra használja a braziliai portugál nyelv, akik az ország belső részeiben laknak.⁸⁸

A társadalomról általánosságban elmondható, hogy amíg a fejlett országok korfáinak áttekintése során előregedő társadalmakkal találhatjuk szemben magunkat, addig Brazília egy igen fiatalnak mondható (60 százalékban 29 év alatti) társadalmat tudhat a magáénak. Igaz ez még annak fényében is, hogy a népesség növekedése lelassult az 1990-es évektől kezdődő gazdasági fellendülés következményeként.⁸⁹

II.1. A társadalmi biztonság kihívásai Brazíliában

Dolgozatom második fejezetében bemutatom, hogy a média által Brazíliáról közvetített kép, mely szerint ez a dél-amerikai ország csak a szambáról, a karneválokról, a világszínvonalú futballról, és a csillogásról szól: csak a látszat. A jól felépített image turisták millióit vonzza az országba évente, a megdöbbentő valóság azonban a felszín alatt húzódik.

A következő alfejezetekben a dolgozat bemutatja azokat a brazil társadalom biztonságát veszélyeztető tényezőket, amelyek miatt Brazília gazdasági fejlődése nem mehetett (és mai napig nem mehet) zökkenőmentesen. Kutatásaim során olyan társadalmi problémákra és feszültségekre világított rá a témában általam feldolgozott szakirodalom, melyek kezelése nélkül Brazília aligha fogja tudni kiteljesíteni eddigi felemelkedését.

„A gazdasági kereteket működtető államnak leginkább tehát a társadalmi fejlődés területén vannak tennivalói annak érdekében, hogy az ország a már negyvenes években is elvárt globális szerepvállalást véghez tudja vinni.”⁹⁰

⁸⁸ Solti Ágnes: Brazília- a szambán, a focin és a capoeirán túl. In: Kitekintő, 2012.01.25. Forrás: http://kitekinto.hu/latin-amerika/2012/01/25/brazilia_-_a_szamban_a_focin_es_a_capoeiran_tul_2.&lap=1, letöltés ideje: 2012. 09.29., 10:40

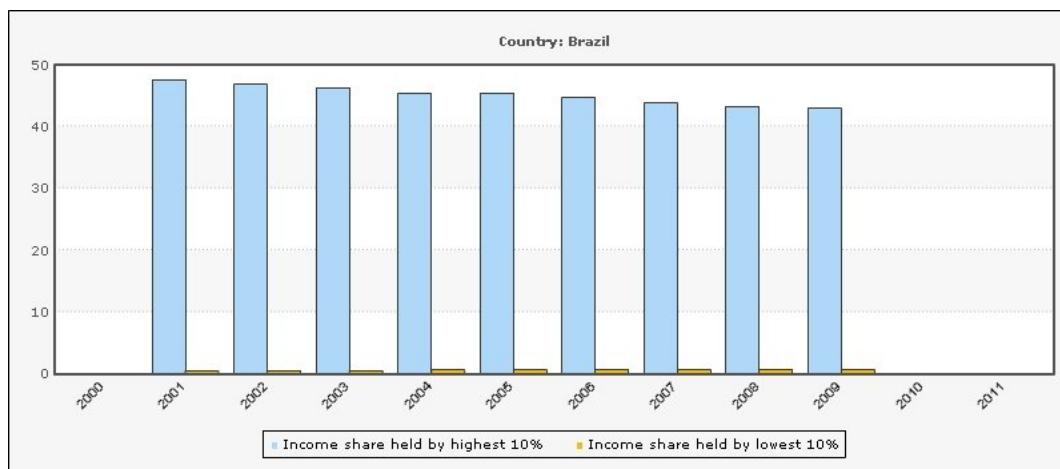
⁸⁹ Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világ gazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 265.-266.p.

⁹⁰ Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világ gazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 281.p.

II.1.1. Társadalmi differenciáltság és szegénység

Mind a jövedelem, mind a vagyoneelosztás, vagy az oktatáshoz és a kultúrához való hozzáférés területén hatalmas különbségek látszanak a társadalom mindössze két, egymással szembenálló rétege között. Leegyszerűsítve két jelentős pólusa alakult ki a brazil társadalomnak: egy lehetőségeiben korlátozott, munkanélküliségtől sújtott és kiszolgáltatott szegény réteg és a tőkét monopolizáló, gazdasági és társadalmi lehetőségeiben szinte korlátlan gazdag réteg. *Hatalmas társadalmi problémát jelent, hogy Brazília a világ legnagyobb jövedelmi különbségeit felmutató ország az egész világon.* Míg a fejlett országokban a lakosság 50-60 százaléka tartozik a társadalom középső rétegébe, addig ez Brazíliára levetítve szinte értelmezhetetlen, hiszen *gyakorlatilag nem létezik középső réteg.* A brazil **társadalmi megosztottságot** számokban a következőképpen lehet érzékeltetni: a társadalom felső 10 százaléka rendelkezik a jövedelmek 50 százalékával, az alsó 50 százalék pedig a jövedelmek 10 százalékával. Ez annyit tesz, hogy a társadalom felső 10 százalékának jövedelmei körülbelül 160-szorosát teszik ki az alsó 10 százalék jövedelmeinek. Ez már-már felfoghatatlan aránytalanság, ha csak azt vesszük figyelembe, hogy ugyanez az érték Európában mindössze 60 százalék körül van.⁹¹

⁹¹ Buzás Sándor: Latin- Amerika az új évezred küszöbén. In: Magyar Tudomány, 2002. (47. (108.) évf.), 7.szám, 863.-869.

2. ábra Társadalmi differenciálódás Brazíliában - A jövedelem eloszlása a társadalom legfelső, ill. legalsó 10 százaléka között. (Látható, hogy a munkáspárti kormányzatok szociális intézkedései idején a szegénység jövedelemi hányada ugyan növekedett, de a különbség még mindig óriási.)
Forrás: World Data Bank, World Bank <http://databank.worldbank.org/ddp/home.do> 2012-10-27

A jövedelmi egyenlőtlenség megmutatkozik az államon belüli régiók, és a régiókon belüli társadalmi osztályok között egyaránt, sőt egy-egy nagyváros területei is élesen elkülönülnek egymástól a személyi jövedelmek tekintetében. Az egyenlőtlenség ezen kívül megjelenik az alapvető szolgáltatásokhoz, vagyis például az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés vonatkozásában. Ez a probléma jelen van az infrastruktúra használata kapcsán is: a szegények nem férnek hozzá az ivóvízforrásokhoz, a szennyvízhálózat, az elektromos áram, vagy a hulladékgazdálkodás szintén elérhetetlen számukra.⁹² „A társadalmi egyenlőtlenségek, és ami még ennél is rosszabb, az, hogy több millió brazilt megfosztanak a méltó élethez nélkülözhetetlen minimumtól, olyan súlyos problémákat jelentenek, amelyeket csak középtávon lehetséges megoldani.”⁹³

Annak ellenére, hogy az utóbbi évek gazdaságpolitikájának és szociális intézkedéseinek hatására (melyről a következő alfejezetekben bővebben is szó esik majd) javuló tendencia mutatkozik a jövedelemeloszlás terén, a számadatokat nézve mégis a mai napig hatalmas arányban vannak jelen a társadalomban a szegény rétegek. Brazília össznépességének körülbelül 35 százaléka él **szegénységben**, amely kevesebb,

⁹² Ricz Judit: A fejlődés új paradigmája. Elmélet és gyakorlat. (PhD értekezés) Debrecen, 2008, 134.-138.p.

⁹³ Boris Fausto: Brazília rövid története. Equinter, Budapest, 2011, 334.p.

mint napi két dollár jövedelmet jelent. A „vidéki”, vagyis a nem tengerparti területek népességének 51 százaléka él mélyszegénységben. A szegények kézműves és egyéb hagyományos tevékenységek folytatásával próbálják kiegészíteni jövedelmüket. Az erre leginkább rászorulóknak többsége a brazil nyomornegyedek fiataljai, a nők, és az őshonos lakosok. A szegénységben élő vidékiek 27 százalékánál a nők tartják fenn és vezetik a háztartást, illetve nevelik egyedül gyermekeiket. Ennek elsődleges oka, hogy a családapák gyakran vándorolva keresik a megélhetést az ország különböző területeit bejárva. A kialakult rossz szociális helyzet pedig sajnálatos módon táptalajt biztosít a gyermekmunka egyre dinamikusabb elterjedésének is.⁹⁴

A mélyszegénységben élők számának rohamos növekedése a túlzott urbanizációra vezethető vissza. A szegényebb északi területekről az utóbbi évtizedekben megindult egy erőteljes belső migrációs hullám, amely az ország jobb körülményeket ígérő déli féltékére mozgatta a társadalom hatalmas tömegeit. Ezek a tömegek a déli, főképp óceánparti nagyvárosokba tömörültek, amelyeknek aztán a „felszívóképessége” lassacskán elfogyott a túlzott beáramlás következtében. A munkaerőpiac még a nagymértékű gazdasági növekedés ellenére sem volt képes olyan ütemű növekedésre, amely el tudta volna látni a beérkező álláskeresőket kellő számú munkahellyel. Így kezdett egyre nagyobb és nagyobb mértéket öltetni a nagyvárosok határain belül a munkanélküliség, amelyből fakadóan az elszegényedett munkanélküliek csoportjai jellemzően a nagyvárosok közepén telepedtek le, és alakítottak ki nyomornegyedeket.⁹⁵

Az ilyen nyomortelepeket hívja a szakirodalom Brazília vonatkozásában favelának, egyébként tévesen. A favela kifejezés eredeti jelentése szerint az az épületfajta, amely az adott nyomornegyed lakójának tartózkodási helyeül szolgál.⁹⁶ Mivel azonban a legtöbb tanulmány és újságcikk a favelát a szegénynegyedre használatos gyűjtőnévként kezeli, dolgozatomban hátralévő részében magam is a nyomornegyed szinonimájaként használom.

⁹⁴ Rural poverty in Brazil. Forrás: IFAD, Rural Poverty Portal. <http://www.ruralpovertyportal.org/country/home/tags/brazil> letöltés ideje: 2012.10.22., 10:54

⁹⁵ Solti Ágnes: Brazília- a szambán, a focin és a capoeirán túl. Forrás: Kitekintő, 2012.01.25. http://kitekinto.hu/latin-amerika/2012/01/25/brazilia_-_a_szamban_a_focin_es_a_capoeiran_tul_2.&lap=1, letöltés ideje: 2012.09.29., 10:40

⁹⁶ Deffner, Veronika: Second class citizens. In: D+C, 2011/03, Focus, 110.-112.p. Forrás: <http://www.dandc.eu/articles/193753/index.en.shtml> letöltés ideje: 2012.10.01., 21:45

A **favela** tehát ezek alapján a város fejlett, gazdag területeivel körülhatárolt, jellemzően a nagyváros közepén kialakult nyomornegyed. Más néven **bádogvárosnak** is nevezik őket, mivel a favelákat alapvetően bádogból épített, igen gyakran három-négy emelet magasságban egymásra épülő lakóházak alkotják. Az első favelákat több, mint száz évvel ezelőtt, illegális településeként hozták létre Brazíliában. Hosszú ideig ezek a negyedek kívül estek a közigazgatási tervezés határain. A városok más részein időközben rendeződtek a földtulajdon bizonyos kérdései, a favelák azonban olyan „informális” településekké váltak, ahova nem gyűrűzhettek be a jogállam belső szabályai, így saját működésüket saját határaikon belül voltak kénytelenek megoldani. Különösen sok és nagy méretű favelával találkozunk az olyan- tízmilliónál is nagyobb-metropoliszok belső területein, mint Rio de Janeiro, Sao Paulo, vagy Brazíliaváros. A favelák közösségei csak nagyon minimális szinten, vagy egyáltalán nem jutnak hozzá a normálisnak tekinthető életszínvonalat biztosító szolgáltatásokhoz, vagy szociális ellátáshoz. A brazil szegénynegyedekben borzasztó méreteket ölt az iskolázatlanság, a csecsemőhalandóság, ebből fakadóan pedig ezek a körzetek a bűnözés és az erőszak melegágyai. A tehetősebb rétegek saját védelmük érdekében biztonsági magánszolgálatokat fizetnek, hogy azok védjék őket a fegyveres bűnözés és a kábítószer-kereskedelem terjedése okozta veszélyektől.⁹⁷

A brazil favela tehát a kegyetlenség, a bűnözés, és a kábítószer hazája. Hozzá kell tenni, hogy az állami szerepvállalás is hagy némi kívánnivalót maga után, ugyanis a szegénynegyedek lakói sok esetben majdnem ugyanolyan veszélyesnek tartják magukra nézve a korrupt rendőrség jelenlétét, mint a drogdílerekét. Az 1980-as és 1990-es években rohamosan növekedett a drogbárók és a szervezett bűnözői csoportok szerepe Brazíliában.

A köztudatban a favelák egyre inkább a „nem ajánlott” kategóriába sorolódtak mind a turisták, mind pedig a brazil városlakók számára. A megfelelő szintű **közbiztonság hiánya** miatt a Magyar Konzuli Szolgálat például a következőkre figyelmezteti a Brazíliába utazókat: *„A leglátogatottabb helyeken [...] gyakoriak a külföldiek sérelmére elkövetett lopások, fegyveres rablások [...]. A rablók nem egyedül cselekszenek, ezért még saját erőfölényünk megléte esetén sem szabad ellenállást*

⁹⁷ Biztonságpolitikai

Szemle:

http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=49
2012.09.28., 22:45

Latin-Amerika.
letöltés ideje:

tanúsítani, mert az a számunkra az adott pillanatban nem látható bűntársak erőszakos reakcióját váltja ki. Rablás esetén ne próbáljunk meg ellenállni, mert az elkövetők a tapasztalatok szerint a habozás nélküli erőszakhoz fordulnak és használják fegyverüket.”⁹⁸

A közbiztonság mellett a szakértők ugyanekkora jelentőséget tulajdonítanak a rossz egészségügyi helyzetnek is. A Brazíliába utazók figyelmét minden esetben felhívják arra, hogy a folyóvíz sehol nem ivóvíz minőségű, ezért csak és kizárólag palackozott víz fogyasztása ajánlott az országban. Mindemellett ajánlott a turisták számára bizonyos védőoltások beadatása, mivel a brazil nyomornegyedek egészségügyi helyzete okán gyakoriak a **járványos betegségek**. Az ilyen, Brazíliában gyakorta előforduló betegségek közé soroljuk a hastífuszt, a sárgalázatot, a Hepatitis vírus A és B típusát, a maláriát, a tetanust és a veszettséget. A felsorolt járványos megbetegedések ellen az oda utazók élhetnek védőoltással, létezik azonban egy betegség, amely kimondottan a trópusi területeken, rossz higiénia viszonyok között fordul elő és nincs ellenszere: ez az ún. Dengue-láz, vagy más néven „Csonttöréses láz”. A vírust szúnyogok terjesztik, amelyek főképp a belvárosi területeken jelennek meg, és más szúnyogfajtákkal ellentétben napközben csípnek. A Dengue-láz halálos, nem létezik ellene védőoltás. Mindezek alapján megállapítható, hogy Brazília egyik nagyon komoly társadalmi biztonsági kihívását a higiénia hiánya miatt terjedő járványok jelentik.⁹⁹

A favelák lakosait persze egy idő után meg is bélyegezték: a köznyelvben „erőszakos feketékként” emlegetik a nyomortelepeken élőket. A helyzetet csak súlyosbította, hogy amikor a probléma láthatólag eszkalálódott, az állam tehetetlenségében egyszerűen kivonult a favelák lakosai mögül, levette a kezét a nyomornegyedekről. Az állam tétlensége természetesen csak taszított egyet a már amúgy is lefelé gördülő lavinán. Innentől még könnyebbé vált a drokartellek megtelepedése, és hatalomátvétele a brazil szegénynegyedekben. A szegény körzetek lakosait a rendőrség visszavonása érintette a legsúlyosabban, amelynek következményeként a favelák területein csak még inkább elharapódzott a szervezett bűnözés és még az addiginál is sokkal inkább megerősödött a drogbárók hatalma. Az

⁹⁸ Magyar Konzuli Szolgálat, Konzuli Tájékoztatás Brazíliáról. Forrás: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/amerika?brazilia> letöltés ideje: 2012.09.20., 18:40

⁹⁹ Magyar Konzuli Szolgálat, Konzuli Tájékoztatás Brazíliáról. Forrás: <http://konzuliszolgalat.kormany.hu/amerika?brazilia> letöltés ideje: 2012.09.20., 18:40

állam a történetek következtében kénytelen volt újra kezébe venni az irányítást: A kivont rendőrség helyére (akiknek az intézkedései nem bizonyultak túlságosan hatékonyak) több városba is katonai rendészeket vezényeltek. A katonai rendészet hatásköre hagyományosan messze meghaladja a rendőrségét. Ez még önmagában nem jelentene problémát, a katonai rendészet alkalmazottaiból azonban – túlságosan alacsony állami keresetük miatt – többen kiváltak és félkatonai milíciákat alkotva állandó terror alatt tartják a favelák lakosait, folyamatos félelemérzetet keltve az ott élőkben.¹⁰⁰

Az ilyen milíciák által elkövetett erőszakos cselekmények leggyakoribb előfordulási helyei a legnagyobb társadalmi problémákkal küzdő brazil metropoliszok: Sao Paulo és Rio de Janeiro. Egész Brazíliát tekintve megdöbbentően sok, hivatalosan 6329 favelát tartanak nyilván, ezek megoszlása azonban többnyire a két említett városra koncentrálódik. Sao Paulo az összes favela 23,2 százalékának ad otthont, míg Rio de Janeiro favelái a brazil nyomornegyedek 19,1 százalékát teszi ki.¹⁰¹ Rio de Janeiro-ban több, mint 700 nyomornegyed található. Lakói az európai ember számára teljesen ismeretlen körülmények között, iszonyatos zsúfoltságban, borzasztó rossz higiénias viszonyok mellett és sajátos szocializációs folyamatot követve élik az életüket. *„A tömeg és a higiénias viszonyok hiánya miatt gyakoriak a járványos betegségek, virágzik a bűnözés, az emberélet nem drága. Ugyanakkor az emberség és a szolidaritás is jelen van, a favelák lakói pedig elmondások szerint optimisták, bizakodók és igen vidámak. Mindegyik favela szinte külön világ, amelynek megvannak a saját törvényei, amelyhez az itt élők sokkal inkább tartják magukat, mint az írott szabályokhoz.”*¹⁰²

Rio legnagyobb nyomornegyede a Cidade de Deus (vagyis „Isten városa”) névre keresztelt favela. A „CDD” egy Rio keleti részén elterülő, a '60-as évek óta létező, 65 ezer fős népességet számláló nyomornegyed. Az idővel saját törvényeket kialakító gettó mára annyira elkülönült a nagyváros egyéb területeitől, hogy már saját pénznemmel, a szintén „Isten városa” nevet hordozó CDD-vel is rendelkezik. A CDD természetesen

¹⁰⁰ Deffner, Veronika: Second class citizens. In: D+C, 2011/03, Focus, 110.-112.p. Forrás: <http://www.dandc.eu/articles/193753/index.en.shtml> letöltés ideje: 2012.10.01., 21:45

¹⁰¹ Vincze Barbara: Tudásmorzsa: A brazilok hat százaléka él favelákban. 2011.12.30. Forrás: <http://brazil.posttr.hu/tudasmorzsa-a-brazilok-hat-szazaleka-favelaban-el> letöltés ideje: 2012.09.28., 18:32

¹⁰² National Geographic: Falat húznak a favelák köré Braziliában. Forrás: http://www.ng.hu/Fold/2009/04/Falat_huznak_a_favelak_kore_Braziliaban letöltés ideje: 2012.10.01., 21:05

kizárólag ebben a kerületben használatos, a brazil reallal teljesen megegyező értékű fizetőeszköz.¹⁰³

A szegénység ilyen mértékű elterjedése visszavezethető egy másik, időben sokkal régebbre visszanyúló társadalmi problémára is, amely a szélsőségesen **egyenlőtlen földbirtoklás** kérdése. Ez a probléma különösen az ország északkeleti és középső régióiban jelentkezik, és a mindenkor kormány általi megoldásra váró feladatként tűnik fel. A jelenlegi szövetségi kormány agrárreformja ugyan javítja a földnélküli vidékiek életfeltételeit, még mindig úgy tűnik, rengeteg munka vár a brazil elnökre a földbirtokos rendszer megreformálása kapcsán.¹⁰⁴

Az elmúlt tizenöt év során a világ számos országában új jelenség ütötte fel a fejét az utcákon: a „**gettóturizmus**”. A katasztrófaturizmussal rokon vonásokat mutató új trend Brazília faveláit, mint turisztikai látványosságot tárja az érdeklődők elé. Rio de Janeiro jelenleg legnagyobbként számon tartott, Rocinha nevű nyomornegyedében 35 dollárért 3-4 órás körutat tehet az oda látogató.¹⁰⁵ A „városi szafariként” emlegetett túrák elsődleges célja, hogy bemutassa a turistáknak Brazília kettősségét: a gazdagok lakta, fényűző kerületek után a külföldi betekintést nyerhet a nyomornegyedek lakóinak mindennapjaiba. Egyesek éles kritikával illetik ezeket a túrákat, mert etikátlannak tartják, hogy utazási irodák profitálnak a szegény emberek nyomorából. Mások viszont épp ellenkezőleg vélekednek: a társadalomban pozitív folyamatokat elindító jelenséggént tartják számon a „gettóturizmust”, mivel szerintük felnyitja az emberek szemét a válságos helyzetre. Érvelésükben szerepel, hogy a látottak után sokan vállaltak már közmunkát, vagy kezdtek jótékonykodni.¹⁰⁶

¹⁰³ Az „Isten városának” nevezett favela mindennapjait Paulo Lins 2002-ben megjelent könyve, majd az abból 2003-ban elkészült „City of God”^[1] című film mutatja be. Lins saját tapasztalatai alapján írta meg könyvét, mely a szervezett bűnözés elterjedésének következtében kialakult brazil „háborús helyzetet” dolgozza fel. A 2003-ban bemutatott, négy Oscar-díjra jelölt film híressé tette a „CDD” nevű rio-i nyomornegyedet.

¹⁰⁴ Rural poverty in Brazil. Forrás: IFAD, Rural Poverty Portal. <http://www.ruralpovertyportal.org/country/home/tags/brazil> letöltés ideje: 2012.10.22., 10:54

¹⁰⁵ Hódít a gettóturizmus. In: Fn24, 2009.03.16. Forrás: http://fn.hir24.hu/csucsfogyaszto/2009/03/12/hodit_gettoturizmus letöltés ideje: 2012.09.29. 19:30

¹⁰⁶ Fedeli, Giancarlo L.S.: Ghetto tourism: The „Big Brother” in the slum. 2010.09.24. Forrás: <http://www.tourism-master.nl/2010/09/24/ghetto-tourism-the-big-brother-in-the-slum/> letöltés ideje: 2012.09.29., 20:03

II.1.2. Erőszak és szervezett bűnözés

A nyomornegyedek kialakulásának és elterjedésének jelensége a világon mindenütt ugyanazon biztonsági kihívások előtérbe kerülésének veszélyét hordozzák magukban. A társadalom „kidasztottjainak” életvitele természetes módon vonzza magával az erőszak, a bűnözés, a szervezett bűnözés és az ezekkel szorosan összefüggő korrupció dinamikus előretörését. Így történt ez Brazíliában is. *„A drogfogyasztás és a bűnözés közötti kapcsolat, az értékek általános hanyatlásával összefonódva újfajta jelenséget szült, nevezetesen, hogy a bűnelkövetővé váló [...] fiatalok száma emelkedni kezdett.”*¹⁰⁷

Brazília szenved a **városi bűnözéstől**. Sao Paulo-t és Rio de Janeiro-t az öt legerőszakosabb brazil, és a tizenöt legerőszakosabb latin-amerikai város közé sorolják. A UNICEF a brazil kormánnyal együttműködésben 2006 óta nyomon követi a brazil városokban élő, 12 és 18 év közötti fiatalok halálozási arányát. Egy 2009-es jelentésük szerint évente 5000 fiatal veszti életét emberölés, vagy erőszakos bűncselekmény következtében. Az áldozatok legnagyobb arányban színes bőrű fiatal fiúk, akikkel általában kézi lőfegyverrel végeznek.¹⁰⁸ A brazil kormányzat közbiztonsági ügyekkel foglalkozó szervének 2011. évi beszámolója szerint 2007 és 2011 között 31 000 személy halt „erőszakos halált” az országban, amely kategória magába foglalja az emberölés mellett a súlyos testi sértés, illetve a rendőrséggel szembeni ellenállás eredményeképp bekövetkezett haláleseteket. (Az Amnesty International szerint mintegy ezer ember hal meg évente rendőri beavatkozás következtében, az emberölések 90 százaléka pedig teljesen büntetlenül marad.)¹⁰⁹ Az említett két metropoliszban gyakorlatilag mindennaposak a drogbandák közötti összecsapások, amelyekben napi szinten hálnak meg brazil fiatalok.

Egyes szakértők állítása szerint a legerőszakosabb brazil városban, Sao Paulóban 2011 és 2012 között 21 százalékkal növekedett a gyilkosságok száma, annak ellenére, hogy a kormány az utóbbi években komoly intézkedéseket visz véghez a városok biztonságosabbá tétele érdekében. A 2014-es futball világbajnokság és a 2016-

¹⁰⁷ Boris Fausto: Brazília rövid története. Equinter, Budapest, 2011, 334.p.

¹⁰⁸ Brazília a legveszélyesebb a fiatalok számára: évi 5000 gyilkosság. ATV Híradó, 2009.07.24. Forrás: http://atv.hu/kulfold/090724_brazilia_a_legveszelyesebb_a_fiatalok_szamara_evi_5000_gyilkosság_video.html letöltés ideje: 2012.09.30., 17:55

¹⁰⁹ Fraysinnet, Fabiana: Brazil: Organized Crime Raises the Stakes. In: Havana Times, 2011.08.26. Forrás: <http://www.havanatimes.org/?p=49669> letöltés ideje: 2012.10.23., 14.42

ban rendezendő olimpia természetesen még inkább ösztönzi a brazil kormányzatot a közbiztonság helyreállítására. Ennek ellenére a tavalyi évben 482, az ideiben pedig 585 személy vesztette életét Sao Paolo-ban.¹¹⁰ A történetek elsőszámú oka, hogy 2012 nyara óta gyilkosság hullám tombol a metropolisz faveláiban. A rendőrség egyértelműen egy hírhedt szervezett bűnözői csoport, a PCC (Primeiro Comando da Capital, vagyis „A Főváros Főparancsnoksága”) néven ismertté vált banda megtorló-hadjáratának tulajdonítja az eseményeket. A PCC nevéhez a kábítószer-kereskedelem mellett fegyverkereskedelem, különösen nagy értékű banki rablások sorozata, emberrablások, prostitúció, és más bűncselekmények fűződnek. A Sao Paolo-i rendőrség folyamatos háborút vív a PCC- kartell csoportjai ellen a város legkülönbözőbb pontjain. A több évre visszanyúló csatározások során már legalább tizenötezer bandatagot sikerült bebörtönözni, a még szabadon mozgó bűnözők számát azonban gyakorlatilag lehetetlen megbecsülni.¹¹¹ 2012 májusában a rendőrségnek sikerült egy nagyobb rajtaütést véghezvinnie a PCC által „ellenőrzött” egyik Sao Paolo-i belvárosi körzetben, a Tiquatira nevezetű favela területén. Az összecsapásban hat bandatagot megöltek, és egy teljes kokain,- marihuána, - és fegyverszállítmányt lefoglaltak a rendőrök. Júniusban aztán kezdetét vette a PCC „megtorló hadjárata”, amelynek következményeképpen ugrásszerűen megnőtt a Sao Paolo-ban elkövetett erőszakos bűncselekmények száma 2012 második felére.¹¹²

Az elmúlt évek kormányzati intézkedései okán- melyek a városok drogkartellektől és egyéb szervezett bűnözői csoportoktól való megtisztítására irányulnak- a bűnözési ráta nagyot csökkent. A rendőrség egyre hatékonyabb működése okán azonban a börtönök kezdenek túltelítődni a nagyvárosokban. A fogvatartottak létszáma 1994 óta megnégyszereződött az országban, így vált mára Brazília a világ negyedik legtöbb börtönt és foglyot eltartó országává. A rengeteg pénzt felemésztő jelenség mellett a börtönpopuláció megnövekedésének másik nagyon súlyos veszélye,

¹¹⁰ Tomboló erőszak hullám Sao Paolo-ban. MTI hírforrás, 2012.07.27. <http://karpatinfo.net/cikk/kriminalis/tombolo-eroszakhullam-sao-pauloban> letöltés ideje: 2012.10.01. 20:50

¹¹¹ Bailey, John; Taylor, Matthew M.: Evade, Corrupt, or Confront? Organized Crime and The State in Brazil and Mexico. In: Journal of Politics in Latin- America, 2/2009, 3.-29.p. Forrás: <http://hup.sub.uni-hamburg.de/giga/jpla/article/view/38/38> letöltés ideje: 2012.10.23., 13:17

¹¹² Brazil police kill 6 suspected gang members. In: Fox News Latino, 2012.05.29. Forrás: <http://latino.foxnews.com/latino/news/2012/05/29/brazil-police-kill-6-suspected-gang-members/> letöltés ideje: 2012.10.23., 13:31

hogy az országban egyre inkább elterjedtek a börtönlázadások az utóbbi évek folyamán, ez pedig újabb társadalmi kihívások elé állítja a kormányzatot.¹¹³

A szervezett bűnözés talán legközpontibb eleme a **kábítószer-kereskedelem**. A brazil favelákban élő fiatal és középkorú férfiakat tökéletesen kilátástalan helyzetük gyakorlatilag automatikusan belesodorja a drogcsempészet világába. Olyan súlyos szociális helyzetben, amelyben ezek a családok élik a mindennapjaikat, nem ritka jelenség, hogy a családfenntartók számára csak a kábítószer-kereskedelem adta anyagi lehetőségek jelentik a kiutat. A szervezett bűnözésnek ez az ágazata ugyanis társadalmi háttértől, iskolázottságtól, és szakmai képzéstől függetlenül megfelelő anyagi bevételt biztosít a favelák lakosai számára, akik közül a drogcsempészet szempontjából legveszélyeztetettebb réteg a 15 és 30 év közötti férfiak.¹¹⁴

Egyéb latin-amerikai országoktól eltérően Brazíliában nem regionális drokartellek, hanem belföldi, brazil állampolgárok által irányított kis- és közepes méretű bűnbándák szervezik és irányítják a kábítószer-kereskedelmet. Tekintettel arra, hogy Brazília majdnem minden dél-amerikai országgal határos (Chile és Ecuador a két kivétel), a kábítószer kivitelét és behozatalát megkönnyíti, hogy a kereskedőknek nem kell több országhatár ellenőrzéseit átjutniuk. Míg a kokainkereskedelem Bolíviával és Peruvallal a legnagyobb volumenű, addig a beszállított marihuána 80 százaléka Paraguayból érkezik.¹¹⁵

A drogkereskedelem kiterjedésének szoros velejárója egyértelműen a **kábítószer-fogyasztók** számának ugrásszerű megnövekedése. Brazília Latin-Amerikában az első, globálisan pedig az Egyesült Államok után a második számú kokain- és crackfogyasztó.¹¹⁶ 2009-es adatok alapján a 18 év alatti gyerekek 0,7 százaléka fogyasztott már kokaint, ez az arány pedig a 18 és 35 év közötti fiatalok körében majdnem 10 százalékra rúg. Ez az érték azonban csak egy részét alkotja a Brazíliában élő összes kokain-felhasználónak: legfrissebb adatok alapján a teljes

¹¹³ Bailey, John; Taylor, Matthew M.: Evade, Corrupt, or Confront? Organized Crime and The State in Brazil and Mexico. In: Journal of Politics in Latin- America, 2/2009, 3.-29.p. Forrás: <http://hup.sub.uni-hamburg.de/giga/jpla/article/view/38/38> letöltés ideje: 2012.10.23., 13:17

¹¹⁴ Deffner, Veronika: Second class citizens. In: D+C, 2011/03, Focus, 110.-112.p. Forrás: <http://www.dandc.eu/articles/193753/index.en.shtml> letöltés ideje: 2012.10.01., 21:45

¹¹⁵ Brazília megerősíti a határőrizetet a kokaincsempészet miatt. In: MTI hírforrás, 2012.08.25. Forrás: http://www.delmagyar.hu/kulfold_hirek/brazilia_megerositi_a_hatarorizetet_a_kokaincsempeszet_miatt/294647/ letöltés ideje: 2012.09.30., 22:10

¹¹⁶ A crack egy rendkívül egészségkárosító, olcsó kokainszármazék.

populáció majdnem 5 százaléka, körülbelül 900 000 fő életvitelszerűen használ kokaint,¹¹⁷ a többi használatban lévő kábítószerfajta pedig még említésre sem került.

„Sokan, akik részt vesznek a kábítószer-kereskedelemben, maguk is függővé válnak. A végén vagy a rendőrség öli meg őket, vagy azok a személyek, akik felé adósságuk keletkezett a kábítószer miatt.”- mondja egy brazil favelában élő fiatal férfi.¹¹⁸

Egy másik helybéli a következőképpen nyilatkozik a nyomornegyedek mindennapjairól: *„Mindenki tudja, hogy ki a kábítószer-kereskedő. De senki sem szólal meg, mert aki elárulja a dilert, az lesz a következő áldozat.”*¹¹⁹

2012. október 15-én nemzetközi hírportálok arról számoltak be, hogy az éjszaka folyamán a brazil rendőrség- a tengerészgyalogság és egy-egy félkatonai szervezet bevonásával – rajtaütéssel tisztította meg Rio de Janeiro két faveláját, a Jacarezinho-t és a Mangueiras-t a város két kiemelkedő jelentőségű szervezett bűnözői csoportjától. A razzia során 170 tengerészgyalogos helikopterekkel és páncélozott szállítójárművekkel nyomult be a két brazil nyomornegyed területére. Egyetlen lövés eldördülése nélkül letartóztatták a bűnbanda három vezetőjét, illetve lefoglaltak 60 kilogramm kokaint.¹²⁰

¹¹⁷ World Drug Report 2011. United Nations Office on Drugs and Crime, New York, 2011, 91.p. Forrás: <http://www.unodc.org/southerncone/en/drogas/relatorio-mundial-sobre-drogas.html> letöltés ideje: 2012.10.01., 22:15

¹¹⁸ Deffner, Veronika: Second class citizens. In: D+C, 2011/03, Focus, 110.-112.p. Forrás: <http://www.dandc.eu/articles/193753/index.en.shtml> letöltés ideje: 2012.10.01., 21:45

¹¹⁹ Deffner, Veronika: Second class citizens. In: D+C, 2011/03, Focus, 110.-112.p. Forrás: <http://www.dandc.eu/articles/193753/index.en.shtml> letöltés ideje: 2012.10.01., 21:45

¹²⁰ Brazilian police take over dangerous Rio favela. In: The Telegraph, 2012.10.15. Forrás: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/brazil/9608686/Brazilian-police-take-over-dangerous-Rio-favela.html> letöltés ideje: 2012.10.15., 23:05

II.1.3. Korrupció

A fent említett esemény ugyan jól bizonyítja a brazil rendvédelmi szervek hatékony működését, mégis ki kell emelni, hogy a társadalmi kihívások felszámolását célzó intézkedések véghezvitelét egy komoly probléma árnyékolja be: a korrupció.

A korrupcióra rengeteg különböző meghatározás létezik, egységes definíciója viszont- sokfélesége, bonyolultsága és összetettsége okán- tulajdonképpen nincs. A Transparency International nevű NGO (nemzetközi nem kormányzati szervezet) megfogalmazása szerint a korrupció nem más, mint *„közhivatallal való visszaélés egyéni nyereség céljából.”*¹²¹

Bár Brazília az utóbbi évek során jelentős eredményeket ért el a korrupció elleni küzdelemben, mégis a mai napig ez az egyik legproblematisabb terület a társadalmi feszültségek vonatkozásában. A kormánynak még mindig rengeteg tennivalója maradt annak érdekében, hogy mind a politikában, mind az állami szervek berkein belül jelen lévő korrupciót felszámolja.

A Merco Press beszámolója szerint szintén a Transparency International tette közzé 2011 novemberének végén azt a „Korrupció Érzékelési Indexet”, amely 0 és 10 pont között értékeli egy-egy adott állam korrupciós fertőzöttségét. A TI mutatója alapján nulla pontra értékelt államok a világ legkorruptabbnak számító országai, míg a 10 ponthoz közeledve egyre kevésbé jelent társadalmi kihívást a korrupció. A TI (mely a legnagyobb korrupcióval foglalkozó NGO a világon) Brazíliát 3,8 pontra értékelte, amely ezzel a listán szereplő 183 országból a 73. helyet foglalja el.¹²²

A korrupció kiterjed az egész igazságszolgáltatásra. A favelákban élő színesbőrűeket igen súlyosan érinti a rendőrség negatív diszkriminációja. A színesbőrű lakosok „megbélyegzése” következtében a favelák lakosai igen gyakran ártatlanul szenvednek a rendőrség szankcióitól. Nyugalmuk azonban megvásárolható. Akinek van elég pénze, az lepaktálhat a korrupt rendőrséggel, és „megfizetheti” nyugalmát. A favelák lakosainak az a hányada azonban, akik képesek ezt az anyagi ellentételezést

¹²¹ The Anti- Corruption Plain in Language Guide, 2009.jul. Transparency International, Forrás: http://www.transparency.org/whatwedo/pub/the_anti_corruption_plain_language_guide letöltés ideje: 2012.10.24. 21:05

¹²² Chile and Uruguay less corrupt in Latam, other Mercosur members not so clean. In: Merco Press, 2011.12.02. Forrás <http://en.mercopress.com/2011/12/02/chile-and-uruguay-less-corrupt-in-latam-other-mercursosur-members-not-so-clean> letöltés ideje: 2012.10.01. 22:56

előteremteni, csakis a bűnözők. A kábítószer- és fegyverkereskedők, az alvilág szereplői azok, akiknek pénz fejében sikerül elérnie, hogy a rendőrség „elfordítsa a fejét”. Így kapcsolódik össze a rendőrség, a korrupció és a szervezett bűnözés kérdése.¹²³

2007 novemberében a Refworld közzétett egy tanulmányt, mely szerint a Global Integrity 2006-os országjelentésében megjegyzi: a brazil rendőrség közismerten alulfinanszírozott, amely egyértelműen megerősíti a rendőrök korrupciós hajlamát. Az OSAC jelentése alapján azonban Rio de Janeiro és Sao Paulo lakói elégedettek a rendvédelmi szervek tevékenységével. Ugyanez a Refworld- tanulmány számol be arról is, hogy a korrupciós szempontból legnehezebben kezelhető terület Brazíliában Rio de Janeiro városa, ugyanis az ottani szervezett bűnözés gyakorlatilag teljes egészében a kábítószer-kereskedelemre irányul, azt pedig a legnehezebb ellenőrizni.¹²⁴

A rendőri korrupciónak azonban egyéb formái is megjelennek a brazil metropoliszokban. 2006-os felmérések szerint abban az évben csak Rio-ban 92 nyomornegyedet tartottak ellenőrzésük alatt bizonyos félkatonai milíciák. A paramilitáris szervezetek jelenleg is aktív és már leszerelt rendőrökből tevődnek össze, akik védelmi pénz fejében biztosítják a favelák lakosainak biztonságát. Tehát a rendőrség kettős játszmát játszik: miközben hivatásos tisztként pénzért cserébe szemet hunynak a kábítószer-kereskedők tevékenysége fölött, ugyanezek a rendőrök félkatonai milíciák tagjaiként, szintén pénzért megvédik azokat, akiket a drokartellek fenyegetnek. A Refworld tanulmánya szerint a favelák lakosai gyakran emlegetik a rendőrséget a biztonságukat leginkább veszélyeztető tényezőként. A védelmi pénz kikényszerítése után ugyanis a rendőrök magukra hagyják a nyomornegyedek lakóit, akik aztán a kábítószer-kereskedők áldozatává válnak.¹²⁵

Persze a korrupció nem csak a rendőrségen belül élő jelenség. 2007 júniusában a The New York Times arról számolt be, hogy a Szövetségi Rendőrség Rio de Janeiro-ban tartott razziája során negyven ember került korrupció gyanújával letartóztatásra, köztük

¹²³ Deffner, Veronika: Second class citizens. In: D+C, 2011/03, Focus, 110.-112.p. Forrás: <http://www.dandc.eu/articles/193753/index.en.shtml> letöltés ideje: 2012.10.01., 21:45

¹²⁴ Brazil: Organized crime, including street gangs; state response to combat organized crime in Rio de Janeiro and Sao Paulo. In: Refworld, 2007.11.14. Forrás: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,QUERYRESPONSE,BRA,,4784def01c,0.html> letöltés ideje: 2012.09.29., 20:52

¹²⁵ Brazil: Organized crime, including street gangs; state response to combat organized crime in Rio de Janeiro and Sao Paulo. In: Refworld, 2007.11.14. Forrás: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,QUERYRESPONSE,BRA,,4784def01c,0.html> letöltés ideje: 2012.09.29., 20:52

bírók, ügyészek, ügyvédek és rendőrök. A gyanúsítottakat a legnagyobb szervezett bűnözői csoportok vezetőitől kapott kenőpénz elfogadásával vádolták.¹²⁶

A korrupció mértékének csökkentését nehezíti, hogy bár a korrupció Brazíliában „honos” probléma, csak nagyon ritkán követi büntetőeljárás, és szinte soha nem indítanak büntetőpert akkor, ha politikusok keverednek korrupciós botrányba. (Ez a tendencia egyébként a Da Silva- és a Rousseff- kormányok alatt megváltozott, hiszen mindkét elnök nagy hangsúlyt fektet a korrupció visszaszorítására.) A The Christian Science Monitor cikke szerint a politikai kampányok illegális finanszírozása (amelynek gyakorta használt eszköze a megvesztegetés) az egyik legelterjedtebb korrupciós bűncselekmény Brazíliában.¹²⁷

Dolgozatom második fejezetében a Brazília társadalmi biztonságára negatív hatást gyakorló tényezőket vizsgáltam. Mindezek alapján megállapítható, hogy a Brazíliában hatalmas méreteket öltő szegénység, a társadalom belső differenciálódása, és az ezekből fakadó erőszakos bűncselekmények, szervezett bűnözés, kábítószer-kereskedelem és korrupció jelentős társadalmi kihívásokat jelentenek a latin-amerikai ország számára. A helyzet azonban bármilyen súlyos jelenleg is, nem lehet figyelmen kívül hagyni az utóbbi két elnök, Lula da Silva és Dilma Rousseff kormányzatának a társadalmi biztonságot veszélyeztető tényezők felszámolására hozott szociális intézkedéseit. Dolgozatom utolsó alfejezetében a két brazil elnök ez irányú lépéseit fogom felvázolni, és bár mindezek alapján láthatóvá válik majd az az egyértelműen javuló tendencia, amely a brazil társadalom szociális helyzetében mutatkozik, az eddig leírtak mégis a mai napig nagyon súlyos problémákat jelentenek az ország számára. A politika irányítóinak a jövőben is első számú prioritást kell hogy jelentsen a szegénység elleni harc, mert ha nem így történne, akkor a jelenlegi intenzív gazdasági fejlődés a leírt veszélytényezők miatt belátható időn belül megtorpanhatna.

¹²⁶ Brazil: Organized crime, including street gangs; state response to combat organized crime in Rio de Janeiro and Sao Paulo. In: Refworld, 2007.11.14. Forrás: http://www.unhcr.org/refworld/country...QUERYRESPONSE_BRA_4784def01c.0.html letöltés ideje: 2012.09.29., 20:52

¹²⁷ Downie, Andrew: Brazil targets corruption in „trial of the century”. In: The Christian Science Monitor, 2012.08.15. Forrás: <http://www.csmonitor.com/World/Americas/2012/0815/Brazil-targets-corruption-in-trial-of-the-century> letöltés ideje: 2012.09.23., 18:35

II.2. Da Silva és Rouseff szociális programjai

A társadalom perifériájára szorult tömegek már a 2002-es választások kampányidőszakában komoly várakozásokkal tekintettek Lula da Silva kormányprogramjára. A tervezett szociális intézkedések ugyanis reményteli jövőt ígértek a mélyszegénységben élők számára. Da Silvát az általa kidolgozott szociális program mellett személyisége is hozzásegítette a győzelemhez: az „underclass” tagjai úgy tekintettek az elnökjelöltre, mint aki „egy közülük”.

Megválasztását követően Lula azonnal nekilátott a társadalmi jólét növelését célzó intézkedéseknek. A folyamat a „*Fome Zero*” (azaz „Zéró Éhezés”) elnevezésű program beindításával kezdődött. A program keretében az extrém szegénységet és az éhezést kívánta a kormány a lehető legminimálisabb szintre csökkenteni. Tartalmát tekintve a Fome Zero pénzügyi segélyeket, a családi gazdálkodás támogatását, az egészséges étkezés lehetőségének kiterjesztését és az oktatás fejlesztését foglalta magába.¹²⁸

A program egyik legsikeresebb eleme a *Bolsa Familia* (vagyis Családi Alap) nevet viselő készpénzátutalási segélyezési rendszer, amely az alacsony jövedelmű családok számára biztosít hozzájárulást az életszínvonal növeléséhez. A gyermekek számától függően 15 és 95 real közti értékben, havi rendszerességgel kapnak juttatást a családok azzal a megkötéssel, hogy cserébe biztosítaniuk kell gyermekeik iskoláztatását és védőoltásokkal való ellátását. A program- amely az azóta létrejött új kormány számára is központi prioritás- hosszú távú célkitűzése, hogy a szegényben élő gyermekeknek is lehetőséget biztosítson az egészséges nevelkedésre, az oktatás igénybevételére, és felnőttkorukra egy élhető életvitel kialakítására.¹²⁹ A Bolsa Familia nem kevesebb, mint 14 millió embernek nyújtott segítséget a Lula- kormányzat idején, a Rouseff- kormányzat pedig 2016-ig bezárólag további 16 millió emberre kívánja kiterjeszteni a programot. Dilma Rouseff vállalja ezen kívül a szegénységben élők

¹²⁸ Lehoczki Bernadett: A felemelkedés mátrixa. Brazília a Lula- érában. In: Köz-gazdaság tudományos füzetek, VI. évf., I. szám, 2011. február, 43.-45.p.

¹²⁹ De Sainte Croix, Sarah: Brazil Strives for Economic Equality. 2012.02.07. Forrás: <http://riotimesonline.com/brazil-news/rio-business/brazil-strives-for-economic-equality/#> letöltés ideje: 2012.09.30., 20:12

részére kialakított szakképzési programok elindítását, hogy a fiatalok nagyobb eséllyel indulhassanak a munkaerőpiacon.¹³⁰

A Bolsa Familia program fontos elemei továbbá a *Cartao Alimentação* névre keresztelt ún. élelmiszerkártya- amely az alultápláltságtól hivatott megmenteni a mélyszegénységben élő családokat-, illetve a 2005-ben született *ProUni* egyetemi ösztöndíj, amelynek sikerét bizonyítja, hogy az egyetemet végzett 18 és 24 közötti fiatalok aránya 12 százalékról 30 százalékra emelkedett a Lula- éra idején. Mindezek mellett fontosnak tartom kiemelni a családi mezőgazdasági termelést szorgalmazó programot, a fiatalkori terhesség megelőzésére irányuló programot, vagy a tiszta ivóvíz elérését kiterjeszteni kívánó projektet.¹³¹

A 2011-es választások után ugyan új személy került az elnöki székbe, a szociálpolitika – ahogy azt a brazil társadalom el is várta- nem változott. Dilma Rousseff a legtermészetesebb módon folytatta elődje kezdeményezéseit, és bővítette ki azokat további elképzelésekkel. 2011 júniusában a kormányzat bejelentette, hogy a következő három évben évi 20 milliárd reál áldoz a szociális programok véghezvitelére, és további 126 milliárd reál szánnak lakásépítésre és kedvezményes hitelezésre 2014 végéig. A program neve „**A házam az életem.**”.¹³²

A számok egyértelműen azt bizonyítják, hogy Lula és utódja szociális lépéseinek érdemei vitathatatlanok. A The Economist szerint 2003 és 2011 között 49,5 millió főről 29 millió főre csökkent a szegénységben élők száma,¹³³ a The Rio Times cikke szerint pedig 29 millió főt emeltek ki a mélyszegénységből, illetve 36 millió főt emeltek be –az addig gyakorlatilag nem is létező- közosztályba.¹³⁴ A 2011. januári elnökváltást követően aztán a program folytatásával további 13 millió fővel sikerült csökkenteni a szegények számát, ami azt jelenti, hogy jelenleg már „csak” 16 millióan élnek

¹³⁰ Kaszab Zs.: Brazília: programok a mélyszegénység ellen. In: Latimoport, 2011.12.27. Forrás: <http://www.latimoport.hu/magyar-nyelv-hirek/229-brazilia-programok-a-mely-szegenyseg-ellen-video.html> letöltés ideje: 2012.10.02., 18:34

¹³¹ Lehoczki Bernadett: A felemelkedés mátrixa. Brazília a Lula- érában. In: Köz-gazdaság tudományos füzetek, VI. évf., I. szám, 2011. február, 43.-45.p.

¹³² Solti Ágnes: Brazília: A vaslady kihívásai. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitek Média Kft, Budapest, 2011, 97.p.

¹³³ The Economist: Brazil. 2011.11.01. Forrás: <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-13626951> letöltés ideje: 2012.10.03., 23:02

¹³⁴ De Sainte Croix, Sarah: Brazil Strives for Economic Equality. 2012.02.07. Forrás: <http://riotimesonline.com/brazil-news/rio-business/brazil-strives-for-economic-equality/#> letöltés ideje: 2012.09.30., 20:12

mélyszegénységben az országban.¹³⁵ Dilma Rousseff szociális politikája ezt a 16 millió fős réteget próbálja 2016-ig teljes egészében kiemelni a mélyszegénységből- ez azonban nem könnyű vállalkozás. Az egyik probléma a célkitűzéssel, hogy a gazdaság számára hatalmas terhet jelent a szociális segélyek ilyen széles körű kiterjesztése. A másik pedig az, hogy ez a da Silva által elindított program a „hagyományos szegénység” elemeit (mint az éhezés vagy a szolgáltatásokhoz való hozzáférhetetlenség) jól kezeli, az „új típusú” szegénységgel szemben (amely már főképp a kábítószer-függőségről és az erőszakról szól) azonban nem nyújthat tökéletes segítséget.¹³⁶

Összegzés

1976-ban egy Varga György nevű szerző könyvében a következőt írta: „Brazíliában egyelőre kilátás sincs polgári kormány megalakulására és az állami intézményrendszer (kongresszus, bíróságok stb.) demokratizálására.”¹³⁷ Ma már tudjuk, hogy nem volt igaza.

Bár a katonai diktatúra időszaka alatt végbemenő „első brazil csodát” a demokratizálódás folyamata közben válságok sora ásta alá, az ezredfordulót követően mindezek ellenére óriási mértékű fejlődés ment végbe a brazil gazdaságban. Lula da Silva kormányának gazdaságpolitikája alapját adta a brazil gazdasági nagyhatalmi státusz kialakulásának és elérte, hogy a Brazil Szövetségi Köztársaság 2011-re a világ hatodik legnagyobb gazdaságává lépjen elő. Az óriási növekedést azonban beárnyékolja egyvalami: a brazil társadalom peremére szorult szegények millióinak tömegei.

Dolgozatom két nagy fejezetre oszlik: az első Brazília gazdasági felemelkedésének folyamatát mutatja be, nagy hangsúlyt fektetve annak mind belpolitikai, mind pedig nemzetközi vonatkozásaira. A második fejezet azonban azokat a- társadalomban hatalmas problémákat okozó- kihívásokat tárja fel, amelyek kezelése nélkül Brazília gazdasági fejlődése a jövőben akár meg is torpanhat.

Kutatásaim során arra a megállapításra jutottam, hogy a megdöbbentően magas GDP mögé nézve hatalmas aránytalansággal találjuk szemben magunkat. A

¹³⁵ The Economist: Brazil. 2011.11.01. Forrás: <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-13626951>
letöltés ideje: 2012.10.03., 23:02

¹³⁶ Lehoczki Bernadett: A felemelkedés mátrixa. Brazília a Lula- érában. In: Köz-gazdaság tudományos füzetek, VI. évf., I. szám, 2011. február, 43.-45.p.

¹³⁷ Varga György: Brazília gazdasága. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976, 15.p.

metropoliszok milliomosai, a fényűzés és a tengerparti villák mellett létezik ugyanis egy egészen más világ: a nyomornegyedek, az erőszak, a szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem és a korrupció világa.

Az általam feldolgozott szakirodalom tehát megfelelő alapját biztosította annak, hogy dolgozatomban bebizonyítsam, hogy a Barry Buzan által meghatározott öt biztonsági szegmens közül kettő tökéletes aszimmetriát mutat egymással Brazíliában: e kettő a gazdasági és a társadalmi biztonsági dimezió. Kutatásaim során bizonyítást nyert, hogy bár az elmúlt évtized kormányai nagy hangsúlyt fektettek a brazil társadalom szociális helyzetének javítására, a rövid idő alatt végbemenő óriási gazdasági növekedéssel a társadalom fejlődése nem volt képes lépést tartani. A következmény pedig a gazdasági és társadalmi biztonsági szektor egymástól való túlzott eltávolodása lett.

Rövidítésjegyzék

BRIC: Feltörekvő országokra használt mozaikszó, amely Brazíliára, Oroszországra, Indiára és Kínára vonatkozik. Gyakran használt kategória nemzetközi gazdaságtani és fejlődéstanulmányi elemzésekben.

CEBR: Centre for Economics and Business Research. Brit gazdaságelemző intézet.

G8-ak és G20-ak: A világgazdaság nyolc, illetve húsz legjelentősebb gazdasági súllyal rendelkező országait tömörítő csoportok.

MERCOSUR: Mercado Común del Sur (Déli Közös Piac). Latin-amerikai gazdasági szervezet, melynek alapító tagjai Brazília, Argentína, Uruguay és Paraguay.

PAC: Programa de Aceleracao do Crescimento (Növekedést Gyorsító Program). A brazil munkáspárti kormány gazdaságélénkítő programja.

PCC: Primeiro Comando da Capital (A Főváros Főparancsnoksága). Braziliában, Sao Paulo-ban tevékenykedő szervezett bűnözői csoport.

TI: Transparency International. Nemzetközi nem kormányzati szervezet (NGO), amely a korrupció kérdéskörét kutatja és támogatja a korrupcióellenes küzdelmet.

UNASUR: Unión de Naciones Suramericanas (Dél-amerikai Nemzetek Uniója). A Mercosur és az Andok Közösség integrációjával létrejött dél-amerikai kormányközi együttműködési szervezet.

WTO: World Trade Organization (Világkereskedelmi Szervezet). Nemzetközi kereskedelmi rezsimek felügyelője, és a nemzetközi kereskedelmi viták rendezésének egyik legjelentősebb fóruma.

Felhasznált irodalom

Nyomtatott források

Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010

Boris Fausto: Brazília rövid története. Equinter, Budapest, 2011

Buzás Sándor: Latin- Amerika az új évezred küszöbén. In: Magyar Tudomány, 2002.
(47. (108.) évf.), 7.szám, 863.-869.

Gál Krisztián: Déli szamba- Brazília egyensúlyozása. In: HVG Hetilap, 2011/28. szám

Gál Krisztián: Emelkedő pályán- Brazília Lula után. In: HVG Hetilap, 2010/43. szám

José Mauricio Bustani: Brazília a 21. században, és stratégiai partnersége
Franciázzal. In: Külügyi Szemle, 2010, 9.évf., 7.szám., 192.-195.p. Ford.:
Füsti Molnár Zsuzsa

Kozenkow Judit: Brazília. In: Blahó András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a
21. század világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 264.-281.

Kutasi Gábor: Régiók és piacok a világgazdaságban- általános körkép. In: Blahó
András- Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század
világgazdaságában. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010

Lehoczki Bernadett: A felemelkedés mátrixa. Brazília a Lula- érában. In: Köz-gazdaság
tudományos füzetek, VI. évf., I. szám, 2011. február

Lehoczki Bernadett: Integrációs törekvések Latin- Amerikában. In: Blahó András-
Kutasi Gábor: Erőközpontok és régiók a 21. század világgazdaságában.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 249.-262.p.

- Lehoczki Bernadett: Latin-Amerika és Kína. A kapcsolatok új rendszere? (PhD értekezés) Budapest, 2008
- Lehoczki Bernadett: Mi lesz veled, Latin- Amerika? In:Új világrend?Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban. Szerk.: Rada Péter. Grotius Könyvtár (I. kötet), Budapest, 2007, 145.-158.p.
- Losoncz Miklós: Az Európai Unió külkapcsolatai és külkapcsolati politikája. Tri Mester, Tatabánya, 2011
- Mészáros Rezső és munkaközössége: A globális gazdaság földrajzi dimenziói. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 191.p.
- Nemzeti Külgazdasági Hivatal Kiadványa: Latin-Amerika gazdasága. Budapest, 2011
- Pólyi Csaba: Brazília geopolitikai felértékelődése a Lula- kormányzat alatt. BGF Tudományos Évkönyv 2010-2011, Budapest
- Pólyi Csaba: Brazília regionális és nemzetközi szerepvállalásának erősödése. In: Külügyi Szemle, 2008., 7. évf., 3.szám, 55.-67.p.
- Ricz Judit: A fejlődés új paradigmája. Elmélet és gyakorlat. (PhD értekezés) Debrecen, 2008
- Solti Ágnes: Brazília: A vaslady kihívásai. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitek Média Kft, Budapest, 2011
- Szeghalmi Zsolt: Paraguay: Fernando Lugo elnöksége. In: Kitekintő elemzések 7., Latin-Amerika mérlegen. Kitek Média Kft, Budapest, 2011
- Varga György: Brazília gazdasága. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1976
- World Trade Report 2011 (The WTO and preferential trade agreements: From co-existence to coherence.), 44.p.

Elektronikus források

Az EU és Brazília stratégiai partnerségének megvalósítása. (2007.12.19.) Forrás: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/latin_america/r14021_hu.htm, letöltés ideje: 2012.09.20., 20:05

Az Európai Parlament 2009. március 12-i ajánlása a Tanácshoz az Európai Unió és Brazília közötti stratégiai partnerségről (2008/2288(INI)). Letölthető: <http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBsQFjAA&url=http%3A%2F%2Feur-lex.europa.eu%2FLEXUriServ%2FLEXUriServ.do%3Furi%3DOJ%3AC%3A2010%3A087E%3A0168%3A0172%3AHU%3APDF&ei=YoiFUK3WCMfZsgbtXICYAQ&usq=AFQjCNFQjMxh73tw6VS9NOgW8CvzF2Byww&sig2=HiktF4BPFKOMITicBOSxBA> letöltés ideje: 2012.10.28

Bailey, John; Taylor, Matthew M.: Evade, Corrupt, or Confront? Organized Crime and The State in Brazil and Mexico. In: Journal of Politics in Latin- America, 2/2009, 3.-29.p. Forrás: <http://hup.sub.uni-hamburg.de/giga/jpla/article/view/38/38> letöltés ideje: 2012.10.23., 13:17

Barroso, Roberto: Combating corruption in Brazil depends on agility in ritual procedure, says Brazilian General Comptroller Jorge Hage in interview with UNODC. Forrás: <http://www.unodc.org/southerncone/en/imprensa/entrevistas/2011/02/09-combate-a-corrupcao-no-brasil-depender-de-maior-agilidade-no-rito-processual-afirma-jorge-hage-em-entrevista-ao-unodc.html> letöltés ideje: 2012.10.02. 23:05

Beinduló gazdaságot lát a brazil elnök. MTI, 2012.08.17. Forrás: http://hvg.hu/gazdasag/20120817_Beindulo_gazdasagot_lat_a_brazil_elnok, letöltés ideje: 2012.10.02., 19:30

Biztonságpolitikai Szemle: Latin-Amerika.

http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=corvinak&module_id=4&cid=49 letöltés

ideje: 2012.09.28., 22:45

Brazil police kill 6 suspected gang members. In: Fox News Latino, 2012.05.29. Forrás:

[http://latino.foxnews.com/latino/news/2012/05/29/brazil-police-kill-6-suspected-gang-](http://latino.foxnews.com/latino/news/2012/05/29/brazil-police-kill-6-suspected-gang-members/)

[members/](http://latino.foxnews.com/latino/news/2012/05/29/brazil-police-kill-6-suspected-gang-members/) letöltés ideje: 2012.10.23., 13:31

Brazil: Organized crime, including street gangs; state response to combat organized crime in Rio de Janeiro and Sao Paolo. In: Refworld, 2007.11.14. Forrás:

<http://www.unhcr.org/refworld/country..QUERYRESPONSE.BRA..4784def01c.0.html>

letöltés ideje: 2012.09.29., 20:52

Brazília a legveszélyesebb a fiatalok számára: évi 5000 gyilkosság. ATV Híradó, 2009.07.24. Forrás:

http://atv.hu/kulfold/090724_brazilia_a_legveszelyesebb_a_fiatalok_szamara_evi_5000_gyilkosság_video.html letöltés ideje: 2012.09.30., 17:55

Brazília megerősíti a határőrizetet a kokaincsempészet miatt. In: MTI hírforrás, 2012.08.25. Forrás:

http://www.delmagyar.hu/kulfold_hirek/brazilia_megerositi_a_hatarorizetet_a_kokaincsempeszet_miatt/2294647/ letöltés ideje: 2012.09.30., 22:10

Brazilian police take over dangerous Rio favela. In: The Telegraph, 2012.10.15.

Forrás: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/southamerica/brazil/9608686/Brazilian-police-take-over-dangerous-Rio-favela.html> letöltés ideje: 2012.10.15., 23:05

CEBR: Brazil has overtaken the UK's GDP. London, 2011 Forrás:

<http://www.cebr.com/wp-content/uploads/Cebr-World-Economic-League-Table-press-release-26-December-2011.pdf> letöltés ideje: 2012.10.01., 18:30

- Chile and Uruguay less corrupt in Latam, other Mercosur members not so clean. In: Merco Press, 2011.12.02. Forrás <http://en.mercopress.com/2011/12/02/chile-and-uruguay-less-corrupt-in-latam-other-mercursos-members-not-so-clean> letöltés ideje: 2012.10.01. 22:56
- Deffner, Veronika: Second class citizens. In: D+C, 2011/03, Focus, 110.-112.p. Forrás: <http://www.dandc.eu/articles/193753/index.en.shtml> letöltés ideje: 2012.10.01., 21:45
- Dilma Rousseff- Brazil's first female president. In: CBC News. Forrás: <http://www.cbc.ca/news/world/story/2010/10/29/f-brazil-dilma-rousseff.html>, letöltés ideje: 2012.10.02., 16:45
- Downie, Andrew: Brazil targets corruption in „trial of the century”. In: The Christian Science Monitor, 2012.08.15. Forrás: <http://www.csmonitor.com/World/Americas/2012/0815/Brazil-targets-corruption-in-trial-of-the-century> letöltés ideje: 2012.09.23., 18:35
- Ecuador negotiation to join Mercosur as full member begin next month. In: Merco Press, 2012.08.06. Forrás: <http://en.mercopress.com/2012/08/06/ecuador-negotiation-to-join-mercursos-as-full-member-begin-next-month>, letöltés ideje: 2012.10.03., 21:18
- EU- Brazília csúcstalálkozó: újabb kötelékek. In: az Európai Tanács hivatalos weboldala. Forrás: <http://www.european-council.europa.eu/home-page/highlights/eu-brazil-summit-creating-new-ties?lang=hu>, letöltés ideje: 2012.09.28., 22:27
- European Commission: Brazil Country Strategy Paper 2007-2013. http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CDsQFjAD&url=http%3A%2F%2Feeas.europa.eu%2Fbrazil%2Fcsp%2F07_13_en.pdf&ei=cG58UJCeLo_As_waH1IDgCA&usg=AFQjCNGB7VoLkValJkV78D02BiqGvJ2uGA&sig2=bIXEgmmmmRRv7hPyigIJcXg

Fedeli, Giancarlo L.S.: Ghetto tourism: The „Big Brother” in the slum. 2010.09.24.

Forrás: <http://www.tourism-master.nl/2010/09/24/ghetto-tourism-the-big-brother-in-the-slum/>

letöltés ideje: 2012.09.29., 20:03

Fraysinnet, Fabiana: Brazil: Organized Crime Raises the Stakes. In: Havana Times,

2011.08.26. Forrás: <http://www.havanatimes.org/?p=49669> letöltés ideje:

2012.10.23., 14.42

Hernandez, Vladimir: Mercosur suspends Paraguay over Lugo impeachment. In: BBC

News, 2012. 06.29. Forrás: <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-18636201>,

letöltés ideje: 2012.09.29., 20:18

Hódít a gettóturizmus. In: Fn24, 2009.03.16. Forrás:

http://fn.hir24.hu/csucsfogyaszto/2009/03/12/hodit_gettoturizmus letöltés ideje:

2012.09.29. 19:30

Jelentősen lassult a brazil gazdaság. MTI, 2012.03.06. Forrás:

http://hvg.hu/gazdasag/20120306_brazil_gazdasag_lassulas, letöltés ideje: 2012.09.23.,

20:47

Kaszab Zs.: Brazília: programok a mélyszegénység ellen. In: Latimoport, 2011.12.27.

Forrás: <http://www.latimoport.hu/magyar-nyelv-hirek/229-brazilia-programok-a-mely-szegenyseg-ellen-video.html> letöltés ideje: 2012.10.02., 18:34

Magyar Konzuli Szolgálat, Konzuli Tájékoztatás Brazíliáról. Forrás:

<http://konzuliszolgalat.kormany.hu/amerika?brazilia> letöltés ideje: 2012.09.20., 18:40

Mercosur has only benefited Brazil in the last ten years with a surplus of 36.8bn. In:

Merco Press, 2012.08.07. Forrás: <http://en.mercopress.com/2012/08/07/mercosur-has-only-benefited-brazil-in-the-last-ten-years-with-a-surplus-of-36.8bn>, letöltés ideje:

2012.10.02., 23:46

National Geographic: Falat húznak a favelák köré Brazíliában. Forrás: http://www.ng.hu/Fold/2009/04/Falat_huznak_a_favelak_kore_Braziliaban letöltés ideje: 2012.10.01., 21:05

Protopapas, Grace: Ecuador and Bolivia Looking to Join Mercosur. In: The Argentina Independent, 2012.08.03. Forrás: <http://www.argentinaindependent.com/currentaffairs/ecuador-and-bolivia-looking-to-join-mercosur/>, letöltés ideje: 2012.10.03., 21:23

Ramos, Alberto: View from Brazil. 2012.febr. Forrás: <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/view-from/a-view-from-brazil/index.html>, letöltés ideje: 2012.09.29., 11:25

Rapoza, Kenneth: Brazil's B in BRIC's Stands For Boring. In: Forbes Magazine, 2012.08.31. Forrás: <http://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2012/08/31/b-in-brics-stands-for-boring/>, letöltés ideje: 2012.10.14., 22:30

Roe, Mark J.; Vasconcellos, J.P.: Hogyan tudott kitörni Brazília a szegénységből? Világ gazdaság Online, 2012.04.26. Forrás: <http://www.vg.hu/velemenya-kozgazdaszok/hogyan-tudott-kitorni-brazilia-a-szegenysegbol-373936>, letöltés ideje: 2012. 09.11., 14:30

Rural poverty in Brazil. Forrás: IFAD, Rural Poverty Portal. <http://www.ruralpovertyportal.org/country/home/tags/brazil> letöltés ideje: 2012.10.22., 10:54

Solti Ágnes: Brazília- a szambán, a focin és a capoeirán túl. In: Kitekintő, 2012.01.25. Forrás: http://kitekinto.hu/latin-amerika/2012/01/25/brazilia_-_a_szamban_a_focin_es_a_capoeiran_tul_2.&lap=1, letöltés ideje: 2012. 09.29., 10:40

Solti Ágnes: Dilma dilemmája: merre tovább, Brazília? In: Kitekintő, 2012.09.03. Forrás: http://kitekinto.hu/latinamerika/2012/09/03/dilma_dilemmaja_merre_tovabb_brazilia/, letöltés ideje: 2012.09.23., 14:52

The Anti- Corruption Plain in Language Guide, 2009.jul. Transparency International,
Forrás:

http://www.transparency.org/whatwedo/pub/the_anti_corruption_plain_language_guide

letöltés ideje: 2012.10.24. 21:05

The Brazil backlash. In: The Economist, 2012.05.19. Forrás:

<http://www.economist.com/node/21555583>, letöltés ideje: 2012.10.01., 22:05

The Economist: Brazil. 2011.11.01. Forrás: <http://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-13626951> letöltés ideje: 2012.10.03., 23:02

The winner of Mercosur's expansion: Brazil. In: The Miami Herald, 2012.10.22. Forrás:

<http://www.miamiherald.com/2012/08/01/2925986/the-winner-of-mercosurs-expansion.html>,

letöltés ideje: 2012.09.29., 19:34

Tomboló erőszakhullám Sao Paolo-ban. MTI hírforrás, 2012.07.27.

<http://karpatinfo.net/cikk/kriminalis/tombolo-eroszakhullam-sao-pauloban> letöltés ideje:

2012.10.01. 20:50

Vincze Barbara: Tudásmorzsa: A brazilok hat százaléka él favelákban. 2011.12.30.

Forrás: <http://brazil.postr.hu/tudasmorzsa-a-brazilok-hat-szazaleka-favelaban-el> letöltés

ideje: 2012.09.28., 18:32

Visszakapcsolt ötödikből a brazil gazdaság. In: Investor, 2012.06.22. Forrás:

<http://investor.postr.hu/visszakapcsolt-otodikbol-a-brazil-gazdasag>, letöltés ideje:

2012.09.20., 21:18

World Drug Report 2011. United Nations Office on Drugs and Crime, New York, 2011,

91.p. Forrás: [http://www.unodc.org/southerncone/en/drogas/relatorio-mundial-sobre-](http://www.unodc.org/southerncone/en/drogas/relatorio-mundial-sobre-drogas.html)

[drogas.html](http://www.unodc.org/southerncone/en/drogas/relatorio-mundial-sobre-drogas.html) letöltés ideje: 2012.10.01., 22:15